

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

CURRICULUM NAȚIONAL

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Clasele X-XII

- **Curriculum disciplinar**
- **Ghid de implementare**

Chișinău, 2020

CURRICULUM DISCIPLINAR

Aprobat:

- Consiliul Național pentru Curriculum, proces-verbal nr. 22 din 05.07.2019
- Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 906 din 17.07.2019

COORDONATORI:

Angela CUTASEVICI, Secretar de Stat în domeniul educației, MECC
Valentin CRUDU, dr., șef Direcție învățământ general, MECC, coordonator al managementului curricular
Ala NIKITCENKO, dr., consultant principal, MECC, coordonator al grupului de lucru

EXPERȚI-COORDONATORI:

Vladimir GUȚU, dr. hab., prof. univ., USM, expert-coordonator general
Ion GUȚU, dr. conf. univ., USM, expert-coordonator pe aria curriculară *Limbă și comunicare*

GRUPUL DE LUCRU:

Elena RAȚEEVA (coordonator), dr. conf. univ., US din Taraclia „Gr. Țamblac”
Nadejda CARA, dr. conf. univ., Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM
Nadejda GAIDARJI, dr., grad did. superior, IPLT „M. Guboglo”, r. Ceadâr-Lunga
Lilia JELEAPOVA, grad did. întâi, IPLT Tvardița

Български език и литература: Curriculum național : Clasele 10-12 : Curriculum disciplinar : Ghid de implementare / Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova ; coordonatori: Angela Cutasevici, Valentin Crudu, Ala Nikitcenko ; grupul de lucru: Elena Rațeeva (coordonator) [et al.]. – Chișinău : Lyceum, 2020 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 84 p. : tab.

Referințe bibliogr.: p. 84 (29 tit.). – 80 ex.

ISBN 978-9975-3436-8-8.

373.5.091:[811.163.2+821.163.2](073)

Б 949

GHID DE IMPLEMENTARE

Elaborat în conformitate cu prevederile Curriculumului disciplinar, aprobat la ședința Consiliului Național pentru Curriculum, prin ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 906 din 17.07.2019

COORDONATORI:

Angela CUTASEVICI, Secretar de Stat în domeniul educației, MECC
Valentin CRUDU, dr., șef Direcție Învățământ General, MECC, coordonator al managementului curricular
Ala NIKITCENKO, dr., consultant principal, MECC, coordonator al grupului de lucru

EXPERȚI-COORDONATORI:

Vladimir GUȚU, dr. hab., prof. univ., USM, expert-coordonator general
Ion GUȚU, dr. conf., USM, expert-coordonator pe aria curriculară *Limbă și comunicare*

GRUPUL DE LUCRU:

Elena RAȚEEVA (coordonator), dr. conf. univ., US din Taraclia „Gr. Țamblac”
Nadejda CARA, dr., conf. univ., Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM
Nadejda GAIDARJI, dr., grad did. superior, IPLT „M. Guboglo”, r. Ceadâr-Lunga
Lilia JELEAPOVA, grad did. întâi, IPLT Tvardița, r. Taraclia

ВЪВЕДЕНИЕ

Курикулумът по български език и литература за лицейските класове има **статут** на организационно-методически документ, разработен в съответствие със стандартите за предмета.

Модернизацията му е свързана с необходимостта да се актуализират и хармонизират установките за образованието с променения в социокултурен план свят. Освен това една от целите на модернизацията е да се разтовари съдържанието на обучението, да се фокусират преди всичко компетенциите, докато учебното съдържание да се постави в позицията на средство за тяхното постигане. Курикулумът има за цел да конкретизира образователните задачи и направления поетапно, т. е. по класове. Специфичните компетенции, произтичащи от статута на предмета в учебния план и от познавателно-възпитателните му възможности, се разписват чрез единици на компетенциите, единици на съдържанието и препоръчителни видове дейности. Новото в модернизирания курикулум е максимална интеграция на езиковата и литературна части на курикулума.

Курикулумът се базира върху следните основополагащи документи: *Codul Educației al Republicii Moldova* (2014), *Cadrul de referință al Curriculumului Național* (2017), *Curriculumul de bază: sistem de competențe pentru învățământul general* (2018), *Recomandările Parlamentului European și ale Consiliului Uniunii Europene, privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți* (Bruxelles, 2018).

Курикулумът е отправна точка към една добре осмислена и планирана дейност на учителя и неговите ученици.

Заедно с това той е и **документ за администриране** на предмета *български език и литература*. Успешното ръководене на образователния процес предполага познаване на този и други документи по предмета от **училищното ръководство** с оглед на своевременна помощ и контрол.

Той е основата и за доказване на професионална пригодност при защита на квалификационна степен. Чрез него се проверяват основанията за успехите или неуспехите на лицеистите във всеки етап от тяхното обучение, както и на изхода на лицейското образование при полагане на изпит за степен *бакалавър*.

Курикулумът е съставна част на Националния курикулум и е предназначен, преди всичко за автори на учебници и за учители, които ще преподават дисциплината в лицейски класове.

I. КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА КУРИКУЛУМ ПО ДИСЦИПЛИНАТА

Е осмислена чрез социокултурните и психопедагогичните особености на образователната среда в РМ и се базира върху 1. принципите на конструктивизма; 2. културологичния (лингвокултурологичния) подход; 3. филологическата насоченост.

Основната цел на обучението по български език и литература в лицейските класове е да се постигнат **компетенции**, произтичащи от типа познание и развиващите цели на лицейското образование. Под компетенции следва да се разбира *интегрирана съвкупност от знания, умения, навици и ценностни отношения, хармонизирани с възрастовите особености и познавателните възможности на учениците.*

Понятието компетенции насочва още към действияния характер на постигнатите способности, готови да се проявят резултативно при решаване на проблеми, възникващи в реалната действителност. Базовите компетенции са заложили в стандартите, а всеки лицейски клас е „стъпката“ към тяхното постигане.

Преди всичко трябва да очертаем в социокултурен и в психологопедагогически аспект **профила на лицеиста**, който ще изучава предмета *български език и литература*.

1. Кои характеристики на **социокултурната среда** в Молдова пораждаат мотивацията на лицеиста да изучава този предмет?

Институционално учебният план адресира предмета към лицеистите, принадлежащи към българския етнос в Молдова. Преобладаващата част от тях владеят разговорен български език на равнище диалект, което е и главното основание за тяхната (само)етноидентификация. Все повече лицеисти от български произход свързват своето бъдеще с получаване на образование в българските висши училища – значим практически аспект на мотивацията за учене на български език. Изключително е важен и духовно-нравственият аспект, свързан с такива понятия, като гордост от онаследената култура, гордост, която включва в себе си и отговорността, тази култура да бъде овладяна, оличностена и предадена на поколенията. Именно към това трябва да се стреми лицейското образование, отговорно не само за възпитаването на успешната личност в условията на пазарна икономика, но и за формирането на духовно единна нравствена личност с ревностно отношение към своите корени.

В същото време динамиката на процесите в едно полиетнично общество, каквото е молдовското, налагат съобразяване с някои реалности, имащи пряко отношение към профила на лицеиста, а оттук и към избора на целесъобразни образователни модели. Например, за градската среда, където българското население не живее

компактно и където етническото многообразие е наложило руския език като език на общуване, изучаването на български език се осъществява в неродна езикова среда. При тези обстоятелства на учителя по български език и литература ще му се наложи да прилага методи, характерни за чуждоезиковото обучение. Задачата е да се постигне образователен минимум, разбиран като система от знания за езика, комуникативноречеви умения, идейно-светогледни възгледи за българския език и българската литература.

По друг начин следва да се постави въпросът за изучаването на български език и литература в диалектна среда (интуитивно владение на езика), наречена с известни уговорки „родна“. Работата в училище се насочва към т. н. рационално учене на езика, при което придобитият речев опит в условията на диалектна среда се насочва по посока на овладяване и усвояване на неговата книжовна форма.

При тези условия задачата на учителя е да преобразува, развива и обогатява езика чрез нови социолекти, регистри и кодове в съответствие с книжовната норма и стиловете, в които той функционира.

2. От **психологопедагогически аспект** следва да се отчетат следните реалности:

- Сред учениците и в обществото доминира нагласата, че съвременното училище е изгубило традиционния си образ на водещо в усвояването на знания и умения;
- Ползата от ученето не се вписва в представата на много от лицеистите като път към житейски просперитет;
- Доминиращо хедонистично (стремеж към насладите в живота) отношение към школското битие дотолкова, доколкото то не се оказва на висотата на своето същностно предназначение поради консервативните модели на педагогическо взаимодействие.

Тези, на пръв поглед със знак минус, констатации могат да придобият знак плюс, когато се осъзнаят като основание за коренна промяна в образователната парадигма, имаща за цел да помогне за преодоляване на деструктивното, в голяма степен, отношение на лицеистите към учебния процес. Някои от принципите на **конструктивизма** като нова, съвременна педагогическа парадигма ни се виждат актуални за целта:

- Ученето е търсене и конструиране на значения, което означава, че лицеистите трябва да бъдат провокирани и мотивирани сами да конструират значения;
- Процесът на учене се фокусира върху основни понятия в тяхната взаимосвързаност и обусловеност, а не върху изолирана и самоцелна фактология;
- Съобразяване с менталните модели, които лицеистите ползват, ориентирайки се в света;

- Формиране на мотивация за учене чрез очертаване на пътища за самостоятелно достигане до значимото в противовес на традиционното натрапване на „правилните“ отговори.

Поставени в контекста на предмета *български език и литература*, тези принципи насочват към необходимостта учителят да се откаже да демонстрира подлежащото на усвояване, а да организира активно участие на учениците. Целта е знанията, уменията, способностите да бъдат значими, нужни, важни за самите тях. Обобщено казано конструктивизмът в образованието се разбира като „учене чрез участие“. Необходима е добре промислена и организирана работа върху текста (от различните функционални стилове) с цел проникване, разбиране и усвояване на всички езикови равнища. Погледнато в контекста на предмета *български език и литература*, следва да се заложи на интерактивните методи на обучение.

Очертаните по-горе социокултурни и психолого-педагогически реалии, в контекста на които се полага предметът *български език и литература* в лицейските класове, поставят проблема за търсене на пътища за повишаване на интереса и мотивацията за урочна работа. Такава възможност дава **културологичният подход**, който следва да се приеме като **водец ориентир** както за езиковото, така и за литературното обучение, и по-конкретно – **лингвокултурологичният подход**.

Изхождаме от определението, според което *лингвокултурологията изучава национално-културната семантика на езиковите единици с цел разбирането им в пълнотата на тяхното съдържание и оттенъци, в степен максимално близка за възприемане от носителите на даден език и дадена култура*. (В. В. Воробъев). Основното тук е диалогът между езика и различните прояви и форми на културата. Изследванията са в областта на триадата „език – национална личност – култура“. В задачите на лингвокултурологията влиза изучаването на езика и културата, езика и етноса, езика и народния манталитет, материалната и духовната самобитност на етноса.

Българският етнос в Молдова има двестагодишна история по тези земи. Езикът и обичаите са съхранили неговата самобитност, но условията на етнокултурно взаимодействие са се отразили и върху езика, и върху обичаите. Изучаването на книжовния език и на литературата следва да бъде построено на лингвокултурологичната основа и чрез настояване за сливане на обучението по български език и литература с обществения и културния живот на носителите на езика. Обучението в лицейските класове може да засили интереса към предмета, като потърси отговори на въпроса: „Как българският език „кодира“ модела на българската национална култура (в диаспората и в метрополията)?“ Като осъзнае, че с помощта на лингвокултурологичния подход може да се проникне в дълбинните на смисловите пластове на всяка литературна творба, защото:

- като единица на културата художественият текст дава информация за нея и е средство за предаването ѝ на следващите поколения;
- възприемането на литературния текст също е естетическа дейност, както и създаването му, и разчита на определени способности на езиковата личност сама да открива нови значения, тълкувайки творбата и т.н.¹

Практически погледнато, този подход настоява за вглеждане в смислопораждащата функция на назованото: как конкретната творба изгражда българската етнопредстава, например, за любов, семейство, деца, щастие, хармония; каква символна роля имат антропонимите (имената на човека), топонимите (географски названия), фитонимите, зоонимите и др. за означаване на културния и емоционален опит на българския народ, на неговия ментален свят; как авторът превръща индивида в личност, представена в единението му с общността, в съдействието с националното и общочовешкото битие.

Лингвокултурологичният подход ще е ефективен в съчетание с литературоведския анализ. Ето защо не на последно място се поставя **филологическият подход** в лицейските класове, особено в класовете с хуманитарна насоченост. Понятието *филологическа насоченост* не трябва да се приема в неговите академични измерения, когато се говори за лицейското образование.

Основание за подобна насоченост се открива в:

- наличието в учебната програма на предмети, които са част от хуманитарното познание и културата на етносите, живеещи съвместно в Молдова;
- универсалната същност на езика като средство за общуване в различни сфери;
- полилингвалната насоченост на образованието в лицейските класове;
- наличие на единни понятийни ядра в науките за езика и за литературата: текст, структура на текста, стил и др.;
- възможностите за развитие на речевокомуникативните умения на лицеистите едновременно на уроците по език и литература;

Филологическата насоченост получава опора в следните принципи:

- анализ на стилово маркираните думи и изрази в текстове от различни стилове и създаване на собствени текстове, принадлежащи към даден стил;
- откриване на „случването“ на художествения стил чрез анализ на функционирането на езика в художествената творба на фонетично, морфологично, лексикално и синтактично равнище;
- използване на възможността лексикалната, синтактичната и пр. синонимия да бъде практически овладяна от лицеиста на равнище, достатъчно да се себеизрази по най-точния и въздействащ начин;

¹ По-подробно възможностите на лингвокултурологичния подход в обучението на българите от Молдова ще се конкретизират в Гида за учителя.

- запазване на хронологичния принцип при изучаване на автор и произведения със засилено присъствие на монографичния подход, особено в хуманитарните класове;
- внимание към личностното изграждане и развитие на лицеиста, видно през призмата както на етническото самоопределение, така и през призмата на интеркултурното взаимодействие;

Целта на обучението по български език съвпада с целите на хуманитарното образование изцяло и се конкретизира на нивото на задачите. Тази цел е формирането на духовно богата, нравствено ориентирана, творческа личност с развито чувство за национално самосъзнание, с осъзнаване на отговорността пред обществото, с адаптивност към променящите се социални условия, със стремеж към личен успех.

Задачи на езиковото обучение в лицейските класове:

- Приобщаване на учениците към духовното богатство и красотата на родното слово чрез писмените паметници на националната българска култура, художествените произведения, образцовите текстове на устната и писмената реч.
- Развитие на способностите за възприемане, разбиране и интерпретация на съдържанието на текста като условие за възпитаване на любов към родната реч, за формиране на национално самочувствие.
- Формиране на личността като носител на езика, която усеща националната и общочовешката му ценност.
- Овладяване на речевата дейност:
 - а) на рецептивно ниво, помагаша за усвояване на общочовешката култура;
 - б) на продуктивно ниво, развиваща творческия потенциал на езиковата личност.
- Възпитание на отговорно отношение към думата, осъзнаване на красотата и изразителността на родната реч.
- Изучаване на езика като средство за разволя на лингвистичното мислене, на езиковия усет, за по-добро овладяване на езиковата компетенция.
- Формиране на би- (полилингвална) и поликултурна личност въз основа на родния български език и българската култура.
- Усвояване в националното училище (в лицейските класове) на сложното структурно, функционално и естетическо ниво на родния език, а чрез него на съответното ниво и на другите изучавани езици – текст, стил, художествена реч.
- Формиране на психологически предпоставки за възприемане на другите национални езици и култури.

Литературното образование, като част от хуманитарното, предполага натрупване на знания, които формират ценностна система, изграждат култура на общуване. Литературното образование обогатява социалния опит, а следователно и социалната активност на личността. В този смисъл то преследва и общообразователни цели – чрез осмислянето на устойчивите универсални ценности личността изгражда свое критическо отношение към стойностите на човешкото битие. А отношението предполага и съответните поведенчески модели, социално необходими и потребни на личността.

Литературно-културните цели произтичат от спецификата на предметната област. Минимумът литературна компетенция, която следва да придобие лицеистът, се свързва с:

- възприемане и оценяване на фолклора и литературата като национално българско достояние; изграждане на готовност то да бъде усвоено, съхранено и предадено на поколенията;
- изграждане на умение за четене и възприемане на художествен текст адекватно на вложените в него идейно-художествени характеристики;
- овладяване на знания за литературната творба като «моделиращ специфичен условно създаден свят».

Принципи за подбора на литературните произведения за текстуално изучаване:

1. Подбор на автори и текстове от българската литература с оглед на емблематичния им характер за съответния период от историко-литературния процес или за съответното литературно направление. В съпоставителен план се изучават български бесарабски автори, чието творчество е в проблемно-тематична връзка с литературата, създадена в метрополията.
2. Естетическият критерий е водещ при подбора на литературните произведения, нравствено-етичните им внушения и художествената им сила приобщават към националните и общочовешките проблеми, формират ценностна система и екзистенциални модели на поведение.
3. Жанрово многообразие.
4. Монографичното изучаване на автор с цел изграждане на обща представа за мястото му в литературния процес предполага подбор на емблематични за авторския стил литературни творби.
5. Проблемно-тематичен подбор на литературните произведения на един автор или на няколко автора, за да има възможност литературните произведения да се възприемат и да се осмислят като културологични стойности.
6. Страноведчески/културологичен/лингвокултурологичен/принцип.

Изучаването на българска литература в лицейските класове се поставя в по-широк културен контекст. Литературният текст трябва да даде знания за традициите, народопсихологията, историята, материалната и духовната култура на българския народ. Включването на текстовете от румънската и руската литература, от българските автори от Бесарабия подпомага процеса на националната и личностната идентификация. Нарастват възможностите за интеркултурна комуникация.

При правилно конструиран учебен процес и при успешна мотивация на лицеистите за съзнателно и партниращо участие в учебния процес може да се очаква да се проявят възможностите на езиковото и литературното образование за формиране на **ценностни ориентири и поведенчески модели**, адекватни на изискването на съвременния живот за успешна личност – ценна за самата себе си чрез обществената реализация на нейните способности и компетенции. За целта е необходимо предметът *български език и литература* да битува в лицейското образование като сфера, която непрекъснато да поставя формиращата се личност в условията на активно взаимодействие с екзистенциалните ценности.

Взаимодействие, което предполага усвояване на тези ценности и превръщането им в действена личностна позиция. Знаенето на родния език и литература приближава личността до хуманитарното познание, което от своя страна прави възможна срещата с различни култури, а личността става духовно устойчива в своята етноидентификация.

Конкретиката на ситуацията в Молдова налага да се изведе като важно **концептуално положение равнопоставеността между урочна и извънурочна дейност**. Опитът показва, че при участие в извънкласни дейности – празници, вечери, посветени на фолклорен празник или писател, драматизациите, работа по проекти и пр. лицеистите се ангажират активно, много по-уверено и амбициозно. Така естествено, непринудено и в пълнота се изявява **езиковата и литературната личност** – понятие, което концептуализира желаните резултати от родноезиковото и литературното обучение.

II. АДМИНИСТРИРАНЕ НА ПРЕДМЕТА

Статутът на предмета	Дял от курикулума	Клас	Брой часове седмично		Брой часове годишно ²	
			хуманитарен профил	реален профил	хуманитарен профил	реален профил
Майчин език	Език и общуване	X	4	3	136	102
		XI	4	3	136	102
		XII	4	3	136	102

III. СПЕЦИФИЧЕСКИ КОМПЕТЕНЦИИ

1. Демонстрира лична езикова и културна идентичност в европейския и глобален контекст, като проявява цялостност на личността си и достойнство, емпатия и откритост в полилингвалния и мултикултурален свят.
2. Съотнася речевата ситуация с дискурса в лична, ученическа и публична комуникация, като проявява конструктивно отношение и добронамереност.
3. Интерпретира художествени текстове на българската литература, като проявява превърженост към националните и общочовешки ценности.
4. Създава собствени устни и писмени текстове от различен тип на различни информационни носители, като прилага книжовните норми на българския език (граматически, лексически, стилистични) и демонстрира езикова увереност, самостоятелност и оригиналност.
5. Осмисля читателския и езиковия си опит въз основа на емблематичните автори и значими за българската култура творби за личностно развитие в продължение на цял живот, като акумулира естетически и етически усет.

² Може да се променя според календара на учебната година и празниците.

IV. ЕДИНИЦИ НА ОБУЧЕНИЕТО

- * – текстове, предназначени за изучаване в хуманитерен профил;
- ** – текстове, изучавани в гимназиална образователна степен, чиито мотиви, идеи и образи следва да бъдат актуализирани в нов контекст.

X КЛАС		БРОЙ ЧАСОВЕ ПО ГЛОБАЛНИ ТЕМИ
КЛАС	ТЕМИ	
X	Общуване и текст. Езикови средства за създаване на текста. Повторение и разширение. Коммуникативна ситуация: участници в общуването, цел и предмет на общуването.	5
	Функционално-смислови типове текст. Повествование, описание, разсъждение. Монолог. Диалогично единство (въпрос – отговор).	6
	Композицията на текста. Абзац. Микротекст. Макротема. Макротекст. Микротема. Тема, подтема (микротема) и ключови думи на текста. Видове свързаност на текста. Основни начини за постигане на свързаност на текста: лексикално повторение, синонимизация, употреба на местоименни думи, съюзи.	10
	Видове съкращения на текста: план, конспект, реферат, анотация.	6
	Изисквания за изработване на литературно съчинение. Подобряване на текста (редактиране). Видове редактиране (повторение и разширение). Правописни и пунктуационни правила, изучени в гимназиалния курс (V–IX клас).	5
	За българското народно творчество – обзор. Мит, митология. Народна приказка. Народни песни. Легенди и предания. Пословици, поговорки и гатанки. Митични песни. Сватбени песни. Трудови и битови песни.	7 хум./5 реал.
	За старобългарската литература – обзор. Български национален литературен процес IX–XX век. Периодизация. Обща характеристика и жанрови особености. Житие, похвално слово. Славянските първоучители Кирил и Методий. <i>От авторска старобългарска литература: Климент Охридски; Книжовният кръг на цар Симеон; Черноризец Храбър; Константин Преславски; *Апокрифна литература – особено: Богомилска книжнина; Книжовното дело на Патриарх Евтимий; Григорий Цамблак.</i>	39 хум./26 реал.

За Възрожденската литература – обзор. Исторически процес. Културен процес. <i>От авторска възрожденска литература: Паисий Хилендарски; Софроний Врачански; Добри Чинтулов; П. Р. Славейков; Любен Каравелов; Христо Ботев.</i> Революционни песни. Понятие за литературно направление. Романтизъм. Реализъм. Лирическа и епическа творба. Тема. Идея. Сюжет и композиция на литературно произведение. Език на художествената литература. Публицистика. Часове за междудисциплинарни дейности.	54 хум./35 реал. 4 хум./4 реал.

СПЕЦИФИЧЕСКИ КОМПЕТЕНЦИИ

1. Демонстрира лична езикова и културна идентичност в европейския и глобален контекст, като проявява цялостност на личността си и достойнство, емпатия и откритост в полилингвалния и мултикултурален свят.
2. Съотнася речевата ситуация с дискурса в лична, ученическа и публична комуникация, като проявява конструктивно отношение и добронамереност.
3. Интерпретира художествени текстове на българската литература, като проявява превърженост към националните и общочовешки ценности.
4. Създава собствени устни и писмени текстове от различен тип на различни информационни носители, като прилага книжовните норми на българския език (граматически, лексически, стилистични) и демонстрира езикова увереност, самостоятелност и оригиналност.
5. Осмисля читателския и езиковия си опит въз основа на емблематичните автори и значими за българската култура творби за личностно развитие в продължение на цял живот, като акумулира естетически и етически усет.

4.2. ЕДИНИЦИ НА КОМПЕТЕНЦИИТЕ, ЕДИНИЦИ НА СЪДЪРЖАНИЕТО, ПРЕПОРЪЧИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ И ПРОДУКТИ

Единици на компетенциите	Единици на съдържанието	Учебна дейност и препоръчителни продукти на обучението
1.1. Коментира ценностите, съхранени във фолклорните текстове.	Общуване и текст. Езикови средства за създаване на текста. Повторение и разширение. Комуникативна ситуация: участници, предмет и цел.	- Да прочете изразително откъс от приказка или народна песен;
1.2. Назовава основните етнокултурни символи, които изграждат представата за българското като родно.	Мит, митология. Народна приказка. Народни песни. Легенди и предания. Пословици, поговорки и гатанки. Митични песни, <i>Слънце и Грозданка</i>; Сватбени песни; Трудови и битови песни <i>У Недели слънце греє</i>.	- Да подготви презентация на обред от своето населено място, който се съпровожда от народна песен; - Да направи запис и анализ на трудова песен от информатор от своето село/град; - Да опише поетическата прелест и привлекателност на образите в митичните песни;
1.3. Познава обичаите и обредите, които народните песни съпровождат	<i>Грозданка</i>; Сватбени песни; Трудови и битови песни <i>У Недели слънце греє</i>.	- Да анализира образа на Грозданка от митичната песен „Грозданка и слънцето“ като идеална българска мома от традиционния български свят.
1.4. Обяснява ролята на традициите в ценността свят на българина, като осъзнава тяхната универсалност.	Функционално-смислови типове текст: повествование, описание, разсъждение. Монолог. Диалогично единство (въпрос – отговор).	- Да съпоставя мотиви, образи и идеи във фолклора на различните етноси, като извежда специфичното и общото;
1.5. Коментира различията между нравствените норми в архаичното време и съвременността.	Български национален литературен процес IX-XX век. Периодизация. Обща характеристика и жанрови особености.	- Да подготви съобщение с исторически преглед на празника на българската азбука и славянската писменост;
1.6. Разкрива особеностите на митичния свят на българите.	Славянските първоучители Кирил и Методий. Климент Охридски, <i>Похвално слово за Кирил Философ</i>.	- Да направи презентация за Възрожденския образ на родното, българското в поетическите творби на Добри Чинтулов, Петко Р. Славейков, Любен Каравелов и Христо Ботев.
1.7. Аргументира различията в етническата и езиковата принадлежност на етносите, живеещи в Молдова като културно богатство на държавата.	Черноризец Храбър. <i>За буквите</i>. *Константин Преславски, <i>Азбучна молитва</i>. Композицията на текста. Абзац. Микротекст. Микротема. Макротекст. Макротема. Тема, подтема (микротема) и ключови думи на текста.	- Да определя признаците на речевата ситуация, предложена от учителя или в текста; - Да открива признаците на книжовната или разговорната реч в текста; - Да определя признаците на текст описание, повествование, разсъждение;

1.8. Оценява делото на славянските първоучители Кирил и Методий в общоевропейски мащаб. 1.9. Възприема Българското възраждане като исторически и културен процес, „като най-българското време“. 2.1. Използва необходимите езикови средства при устно обичуване, като отчита речевата ситуация (адресат, тема, цел на общуването и др.). 2.2. Построява монологичен текст (като публично изказване). 2.3. Участва в диалога, като спазва диалогичното единство. 2.4. Определя макротемата и смисловите части на текста: микротемата, тематични блокове.	* „Ходене на Богородица по мъките“ или <i>Видение Исаево</i>. Григорий Цамблак, <i>Похвално слово за Евтимий</i>. Видове свързаност на текста. Основни начини за постигане на свързаност на текста: лексикално повторение, синонимизация, употреба на местоименни думи, съюзи. Българското възраждане като исторически и литературен процес. П. Хилендарски, <i>История Славянобългарская</i>. *С. Врачански, <i>Из Житие и страдания грегориного Софрония</i>. Д. Чинтулов, <i>Къде си, вярна ти любов народна? Стани, стани, юнак балкански</i>. Български юнаци. <i>Вятър ечи, Балкан стене</i>. Видове съкращения на текста: план, конспект, реферат, анотация. П.Р. Славейков, <i>„Не лей ми се, *Жестокоста ми се сломил“</i>, (контекстово: <i>**Изворът на Белоногата</i>) Л. Каравелов, <i>Из Български от старо време</i>. Изисквания за изработване на литературно съчинение. Подобряване на текста (редактиране).	- Да опознава и отделя тематично-структурните части на текста: микротекст (абзац), тематичен блок; - Да създава монолог в устна форма (повествование, описание, разсъждение); - Да участва в дискусия, като спазва диалогично единство; - Да обсъжда основните приказни мотиви и видове народни песни. - Да представи устно многообразието на тематиката на народните песни; - Да определя темата на възприемания текст; - Да отделя на частите на текста – смисловите и структурните; - Да създава литературно-публицистичен текст по идеи и образи от старобългарската литература; - Да открива ключовите думи в текста; - Да определя средствата и начина на свързването на текста: ключови думи, лексикално повторение, синонимизация, синтактичен паралелизъм; - Да използва синонимизация за разнообразяване на текста и за смислово разширяване и уточняване; - Да прослуша и анализира изразително изпълнен текст, като даде оценка; - Да извършва наблюдения над интонационните особености в различните типове реч, в различните стилове и жанрове; - Да разработи устно аргументативен текст; - Да коментира основните мотиви в приказка или народна песен;
3.1. Познава основните жанрове, теми и заглавия от българското народно творчество. 3.2. Познава обичаите и обредите, които народните песни съпровождат. 3.3. Анализира развойните тенденции в старобългарските литературни жанрове.		

3.4. Характеризира мирогледните и жанрови особености на старобългарската литература. 3.5. Разкрива личността на старобългарския писател. 3.6. Демонстрира знания относно книжовните школи и книжовниците по време на първата и втората българска държава. 3.7. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие. 3.8. Дава оценка на просветителските и революционни идеи, определящи мирогледната същност на българските възрожденци. 3.9. Акумулира необходима информация за добро разбираемо на художествен текст от: - заглавие, сюжет, време, място, контекста, герои, основни събития, ред на събитията. 3.10. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането. 4.1. Създава текст повествование, описание, разсъждение по дадена тема или тема по избор.	Видове редактиране (повторение и разширение). Правописни и пунктуационни правила, изучени в гимназиалния курс (V-IX клас). Хр. Ботев, <i>До моето първо либе</i>, <i>На прощаване</i>, <i>Моята молитва</i>, <i>*Смешен плач</i>. (контекстово: <i>**Майце си</i>, <i>**Хаджи Димитър</i>, <i>**Обесването на Васил Левски</i>)	- Да изтъкне и опише мита, пресъздаден от народния разказвач в народната песен; - Да интерпретира идейно-емоционалното съдържание на фолклорен жанр; - Да наблюдава словото във фолклора и да прави изводи относно типичните изразни средства; изводи за значението на зооморфните образи; - Да посочи периодите в българския литературен процес; - Да коментира проявата на християнския светоглед в старобългарската литература. - Да използва житийната литература като източник на знание за личностите на Кирил и Методий; - Да приведе примери от стила на старобългарската творба в подкрепа на своето виждане за същността на старобългарския писател; - Да съпоставя и прави изводи за ролята на християнския мироглед при подбора на изразните средства в българската иконопис, църковна архитектура, старобългарските ръкописи; - Да подбере самостоятелно факти, разкриващи разпространението на старобългарската литература през Средновековието; - Да съпоставя идеите на Българското възрождане с европейските просветителски идеи; - Да свързва жанровите предпочитания с идеите на Възраждането; - Да назове лирическите и епическите жанрове през Възраждането; - Да открие и назове темата и идеята на литературното произведение;

4.2. Използва различни видове на съкращението на текста, като написва реферат, тезиси, план. 4.3. Пише анотация на текста. 4.4. Създава свой текст върху прочетеното – пише есе, съчинение, отговор на литературен въпрос. 4.5. Използва различни начини на редактирането на текста. 4.6. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	
5.1. Осмисля основните ценности на националната общност и ги открива в изучаваните произведения.	
5.2. Осъзнава ролята на християнството в създаването на европейския културен модел.	
5.3. Инициира творческо участие в урочната и извънурочната дейност.	- Да наблюдава и прави изводи за стилово-езиковите особености на произведенията и да определя функцията им; - Да подбере и представи произведения от съвременната литература, в които се интерпретират възрожденски идеи и личности; - Да съпостави лексиката на възрожденска творба със съвременния български книжовен език; - Да коментира автора и неговото творчество в контекста на литературното време; - Да коментира новаторската същност на История славянобългарская и характеризира Паисий като личност от нов тип; - Да наблюдава и прави изводи за композицията на лирическа и епическа творба; - Да сравнява и коментира спецификата на лирическите и епическите образи във възрожденските творби; - Да възпроизвежда или анализира съдържанието на текста по план; - Да пише реферат (за българските митични образи; за делото на старобългарските книжовници; за личностите на Българското възрождане; за участите и ролята на бесарабските българи във възрожденските процеси); - Да пише анотацията на текста; - Да разкрива съдържанието на текста по анотация; - Да пише есе или съчинение по дадена литературна или свободна тема; - Да разсъждава писмено относно разпространението на старобългарската литература сред славянския свят и значението; - Да редактира собствен и чужд текст;

- Да пише интерпретативно съчинение по алгоритъм;
 - Да се упражни в създаването на микротези и микротекстове като основа за създаване на интерпретативно съчинение;
 - Да оразличи темите за литературно-научно и литературно-публицистично съчинение;
 - Да резюмира писмено литературно-критическа статия;
 - Да систематизира периодите в българския литературен процес; подпериодите в развитието на възрожденската литература;
 - Да извежда народо-психологически идеи от литературните текстове;
 - Да пише информационна бележка и репортаж;
 - Да подбира материали и пише сценарий за празника (*Лазаруване, Гергьовден, 24 май*);
 - Да покаже чрез слово и действие овладени поведенчески модели в духа на нравствените ценности на българския етнос;
 - Да покаже чрез слово и действие уважително отношение към самобитната култура на другите етноси.
- Продукти:**
- текст монолог, съответстващ по стил и жанр на речевата ситуация;
 - Диалог;
 - съставен текст по дадена тема и ключови думи;
 - съставен план на текста;
 - реферат;
 - есе;
 - анотация;
 - съчинение на литературна тема;
 - съчинение на свободна тема;
 - редактиран свой или чужд текст.

СПИСЪК НА ПРЕПОРЪЧВАНИ ТВОРБИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ИЗУЧАВАНЕ В X КЛАС

Българско народно творчество. Митични песни, *Слънце и Грозданка*; Сватбени песни; Трудови и битови песни, *У недини слънце грее*.

Климент Охридски, *Похвално слово за Кирил Философ*; **Черноризец Храбър**, *За буквите*; ***Константин Преславски**, *Азбучна молитва*; ***Апокриф** „*Ходене на Богородица по мъките*” или *Видение Исаево*; **Григорий Цамблак**, *Похвално слово за Евтимий*

Паисий Хилендарски, *История Славянобългарская*; ***Софроний Врачански**, откъс от *Житие и страдания грешного Софрония*; **Добри Чинтулов**, *Къде си, вярна ти любов народна? Стани, стани, юнак балкански. Българи юнаци. Вятър ечи, Балкан стене*; **П.Р. Славейков**, **Не пей ми се, *Жестокостта ми се сломи, (**Изворът на Белоногата)*; **Любен Каравелов**, откъс от *Българи от старо време*; **Христо Ботев**, *На прощаване, До моето първо либе, Пристанала, * Смешен плач; (**Майце си; **Хаджи Димитър, **Обесването на Васил Левски, **Моята молитва)*.

СПИСЪК НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЗА РЕЦИТИРАНЕ НАИЗУСТ

- „*Азбучна молитва*” от Константин Преславски;
- Текст от Чинтулов по избор;
- Откъс от „*Българи от старо време*” от Любен Каравелов (2 част: *Обичам те, мое мило Отечество...*);
- „*На прощаване*” от Христо Ботев (откъс).

XI КЛАС		БРОЙ ЧАСОВЕ ПО ГЛОБАЛНИ ТЕМИ
КЛАС	ПРИМЕРНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЧАСОВЕТЕ СПОРЕД ЕДИНИЦИТЕ НА СЪДЪРЖАНИЕТО	ТЕМИ
XI	Речева ситуация. Стил. Стилистична норма в речта. Фразеология и стилистика. Словообразуване и стилистика. Морфология и стилистика. Синтаксис и стилистика. Официално-делов стил. Разговорен стил. Стил и художествена литература. Българската литература от Освобождението до Първата световна война – обзор. <i>От авторска литература след Освобождението до Първа световна война: И. Вазов, А. Константинов, П. П. Славейков, Е. Пелин.</i> Историколитературен процес. Реализъм. Роман. Литературен характер. Фейлетон. Сарказъм. Литературен кръг „Мисъл“. Български символизъм – обзор. <i>Първите прояви на символизма в българската литература. Автори: П. Яворов, Д. Дебелянов.</i> Символизъм. Индивидуализъм. Любовна лирика. Елегия. Фронтובה лирика. Часове за междудисциплинарни дейности (по 2 часа преди зимна и лятна ваканция)	6 8 4 6 8 80 хум./55реал.
		20 хум./11реал. 4 хум./4реал.

СПЕЦИФИЧЕСКИ КОМПЕТЕНЦИИ

1. Демонстрира лична езикова и културна идентичност в европейския и глобален контекст, като проявява цялостност на личността си и достойнство, емпатия и откритост в полилингвалния и мултикултурален свят.
2. Съотнася речевата ситуация с дискурса в лична, ученическа и публична комуникация, като проявява конструктивно отношение и добронамереност.
3. Интерпретира художествени текстове на българската литература, като проявява превърженост към националните и общочовешки ценности.
4. Създава собствени устни и писмени текстове от различен тип на различни информационни носители, като прилага книжовните норми на българския език (граматически, лексически, стилистични) и демонстрира езикова увереност, самостоятелност и оригиналност.
5. Осмисля читателския и езиковия си опит въз основа на емблематичните автори и значими за българската култура творби за личностно развитие в продължение на цял живот, като акумулира естетически и етически усет.

Единици на компетенциите	Единици на съдържанието	Учебна дейност и препоръчителни продукти на обучението
1.1. Осъзнава ролята на творчеството на Иван Вазов за историческата памет на българския народ. 1.2. Коментира образа на Бай Ганьо като българската кулурологема, отразяваща нарушен баланс на традиционните български представи за правата и задълженията. 1.3. Познава спецификата на модерните идеи в българската литература и пътищата за тяхното проникване в литературата. 1.4. Знае имена на автори модернисти и основните им произведения. 2.1. Прилага при общуване принципа на сътрудничество, осигуряващ резултатно речево поведение. 2.2. Усвоява дискурсът (способност за разбиране), като процес на създаване на текст/словесен израз на мисълта в комуникативния акт – размяна на информация. 2.3. Съобразява езиковия си изказ с различни типове ситуации на общуване (официална комуникация, академична комуникация, общуване чрез медия, неформално културно общуване).	Речева ситуация. Лексика и стилистика. Стилистическа разграниченост на думите в съвременния български език. Стил. Стилистична норма в речта. Стилове на съвременния български книжовен език. Функционални особености. Нормата във всеки стил. Стилистичната грешка като нарушаване на нормата. Иван Вазов в българската литература. Биография. Обща характеристика на творчеството му. <i>На майка ми, На България, Епопея на забравените (Левски, Кочо), Дядо Йоцо гледа, Под игото (Гост, *Отново у Маркови, Радни вълнения, Представлението, *Силистра-Йолу, Пиянството на един народ, *Победителите угощават победените), При Рилския манастир, Навото гробище над Сливница, *Елате ни вижте, Моите песни, (контекстове: **Една българка, **Иде ли?, **Немили-недраги, *Българският език).</i> Разговорен стил: сфера на употребата. Основни черти на разговорния стил. Жанрове: беседа, неслужебен телефонен разговор, частно/електронно писмо, личен дневник.	- Да обясни защо Иван Вазов определят като патриарх на българската литература, а неговото творчество – художествен летопис на българите; - Да назове и коментира ключови български ценности поред Иван Вазов; - Да избреди основните мотиви и акценти от стихотворението „Българският език“; - Да назовава имената на героите от „Епопея на забравените“, като български сакрален списък; - Да аргументира с примери всяко положение от самопреценката на Иван Вазов в юбилейната му реч; - Да дискутира относно патоса на Бай Ганьо в чужбината: „Булгар, Булгар съм...“; - Да коментира дали са български моделите на поведението на Бай Ганьо в Европа; - Да сравни и коментира символистични и експресионистични творби; - Да различи символистични творби и представи такива от руската и универсална литература; - Да коментира европейския контекст на българския символизъм и експресионизъм - Да използва адекватно в конкретно езиково общуване между лица формулите за вежливост и формите за учтивост в зависимост от комуникативната цел; - Да избира различни реторични стратегии на общуване с оглед на цели, аудитория и тип комуникативна ситуация; - Да формулира устно собственото становище, тези и антитези;

2.4. Участва в дискусия или дебат –самостоятелно или в екип, като проявява толерантност към другите участници.	Активна употреба на експресивна лексика и други езикови средства (междуметия частици и др). Разговорни синтактични средства (непълни изречения, свободен ред на думите и др.).	- Да поддържа аргументи и контрааргументи, като използва интонацията, логическото ударение, паузите, жестта, мимиката и позата с реторична цел; - Да участва в беседа, диалог, в дискусия и да умее да оспори мнение, различно от своето, като проявява толерантност и учтивост в общуването;
2.5. Извлича и използва информация от разговорни текстове при решаване на комуникативна задача.	Алеко Константинов. Биография. *Фейлетонът <i>Страст</i>, (контекстово: **<i>Пази, боже, спяло да прозледа, Бай Ганьо</i>).	- Да работи с правоговорен и правописен речник; - Да предава съдържанието на текстове от различни стилове, като спазва правоговорните правила, съобразява интонацията и силата на гласа си с изискванията на съответната комуникативна ситуация;
2.7. Разказва биографиите на писателите.	Стил и художествената литература. Понятие за стила на художествена литература. Основни черти на художествената реч: образни езикови средства, стилистично разнообразие (отразяване на различни функционални стилове). Свобода в използването на всички езикови възможности на българския език, индивидуален стил на автора.	- Да спазва признаците на стиловата принадлежност на текста; - Да покаже ориентация в спецификата на изучавания литературен период; - Да съпостави отделните подпериоди по определени критерии;
3.1. Обсъжда основни теми, идеи и жанрове в творчеството на твореца.	Звукови средства на изразителността в художествената литература.	- Да преразкаже откъси от Вазови творби; - Да назове имената на Вазови герои и мястото им в повествованието; - Да съпостави Вазови лирически и лироепически творби по дадени критерии;
3.2. Коментира особеностите на историческото време, когато твори писателят, и произведението му, в които то е пресъздадено.	Звукови средства на изразителността в художествената литература.	- Да съпостави естетическите възгледи на Вазов и Пенчо Славейков; - Да спазва нормите на книжовния изговор при свои публични изказвания;
3.3. Разкрива особеностите на Вазовото разказваческо изкуство.	Пенчо Славейков. Биография. Кръгът „Мисъл“.	- Да назовава сферата на употреба, основните черти и жанровете на разговорния стил; - Да демонстрира в текст по кои езикови средства разговорния стил се отличава от други стилове;
3.4. Възприема творчеството на поета Иван Вазов в единството на неговите граждански и интимни мотиви.	<i>Ралица</i>, (за самост. четене: <i>*Во стайката пръска аромат</i>), (контекстово: <i>**Луд гидия, **Неразделни</i>).	- Да назовава сферата на употреба, основните черти и жанровете на разговорния стил; - Да демонстрира в текст по кои езикови средства разговорния стил се отличава от други стилове;
3.5. Разбира спецификата на фигурите и тропите на художествената реч и познава значението на понятията като метафора, метонимия, алегория, хипербола и др.	Преносна употреба на думите. Тропите в езика на художествената литература (епитети, алегория, олицетворение, хипербола, метафора, метонимия).	- Да назовава сферата на употреба, основните черти и жанровете на разговорния стил; - Да демонстрира в текст по кои езикови средства разговорния стил се отличава от други стилове; - Да назовава сферата на употреба, основните черти и жанровете на разговорния стил;

4.5. Различава факти от мнения и умее да борави с тях с оглед на комуникативните си намерения. 4.6. Създава текстове с аналитична, тълкувателна насоченост. 4.7. Създава есе по граждански проблем. 4.8. Създава набор от текстове документи, необходими за социалната реализация на зрелостниците. 4.9. Редактира свой и чужд текст, като го усъвършенства по отношение на съдържанието, точността на изказа и правописа, синтаксиса и стилистиката.	Жанрове на официално-деловия стил: закон, указ, заявление (молба), характеристика, автобиография, пълномощно, протокол и т.н. Езикови признаци на официално-деловия стил. Димчо Дебелянов, Помниш ли, помниш ли, Скрити волли, Аз искам да те помня есе така, Един убит, *Сиромашна песен.	- Да напише и коректно оформи текст, адресиран към някого – частно писмо, като използва непълни изречения; - Да прилага при общуване принципа на сътрудничество, осигуряващ резултатно речево поведение; - Да определи жанровата специфика на Алековите творби; - Да разкаже за прототипите на Бай Ганьо; - Да подбере и интерпретира ролята на фразеологичните единици в „Бай Ганьо“; - Да прави справка за значението на даден езиков или литературен термин (езикова категория, фигура на речта, тропите в езика, жанр и пр.) в учебен енциклопедичен речник на термините по български език и литература; - Да прави тълкуване, коментар, дава/има мнение за образните езикови средства на художествената реч; - Да събира, анализира и съпоставя литературна информация от различни източници; - Да открива тропите и стилистичните фигури в изучавани текстове и коментира техния смисъл и въздействието във връзка с цялата творба; - Да подбере изказвания на съвременниците на Пенчо Славейков за личността му и за списание „Мисъл“; - Да наблюдава и интерпретира спецификата при изграждане на образите в Ралица; - Да коментира ролята на изразните средства за смисловите внушения; - Да анализира различните структурни елементи на художествената творба с оглед цялостното ѝ въздействие;
5.1. Съпоставя български текстове, създадени от автори в България, с текстове на българи от Бесарабия, с текстове от румънската и руската литература. 5.2. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит и спрямо познанията, които има за гражданското общество. 5.3. Познава развитието на българската литература като част от европейския литературен процес и националната обществена и културна история.		

5.4. Използва мултимедия за представяне на продукти от изпълнение на конкретна задача – изследователска, комуникативна или творческа. 5.5. Извършва наблюдение над художествената реализация на постановяните теми и мотиви в произведения от различни периоди и автори. 5.6. Ситуира изучавана литературна творба в породилата я културна система и я анализира в съответствие с присъщата ѝ културна и художествена норма. 5.7. Открива и коментира връзката между художествения смисъл на литературното произведение и житейските проблеми, които стоят пред личността.	- Да обвързва знанията си за поетиката на различните европейски школи с характерното за тях езиково изграждане на творбите; - Да проучва стиловите особености на отделно произведения, писател, школа, направление и др.; - Да посещава кино, театър, срещи с творчески хора и коментира изразните средства, чрез които въздействат различните изкуства; - Да преразкаже откъси от разказите на Елин Пелин; - Да подбере и опише природни картини от разказите на Елин Пелин; - Да характеризира света на българското село, изобразен в творбите на Елин Пелин; - Да покаже разбирането на същността на нормите на съвременния български книжовен език; - Да разграничи теоретически и да използва адекватно в речта си понятията стилистична норма и стилистична грешка; - Да обясни спецификата на граматичните норми на морфологично и на синтактично равнище; - Да организира дебати и да участва в тях; - Да резюмира вече казаното в хода на дебатите; - Да участва в беседа по съдържанието на урока; - Да изгражда цялостно изказване, като се придържа към темата на урока; - Да обяснява същността на синтактичната синонимия; - Да разкаже за гражданската позиция на Яворов, като я обвърже с творчеството му; - Да изложи факти от живота на Яворов, имащи пряко отношение към психографията на творчеството му; - Да назове социалните мотиви в поезията на Яворов; - Да открие и назове философските мотиви в поезията на Яворов;

- Да сравни лирически мотиви в различни творби от интимната лирика на Яворов;
- Да търкува лексикалното и граматичното значение на думата в текста;
- Да редактира и оценява при работа в екип собствени съчинения (образно писане) с оглед на уместната употреба на синоними, фразеологизми, пунктуация и граматика;
- Да изпълнява задачи, свързани с употребата и значението на фразеологични словосъчетания;
- Да редактира грешки в ученически текстове от официално –деловия стил/ от различни информационни носители/;
- Да формулира съдържание на текстове от официално –деловия стил (заявление (молба), характеристика, автобиография, пълномощно), като подбира и структурира елементи от различни източници на информация;
- Да подготвя и създава набор от текстове документи, необходими за социалната реализация на зрелостниците (при продължаване на образованието; пристъпване на работа: CV (curriculum vitae), пълномощно, заявление (молба), като използва уместно речеви етикетни формули при електронно общуване;
- Да се запознае практически с различни документи, свързани с продължаване на образованието или постъпване на работа;
- Да планира, структурира, композира и графично оформя официално – делов текст, който създава;
- Да участва в тематични конкурси: (написване на автобиография CV (curriculum vitae));
- Да осмисля и анализира грешките си, изработва си стратегия за тяхното преодоляване, прави добра самооценка;
- Да привлича илюстративен материал по тема от интернет;

- Да обогатява самостоятелно речника си;
- Да ползва модерни източници на информация, от различни електронни средства за информация;
- Да участва в литературни прояви със свои текстове (интерпретативни или творчески);
- Да участва в състезания, конкурси, олимпиади, радио- и телевизионни предавания със свои разработки;
- Да създава собствени текстове, предназначени за вестници, списания или за участие в литературни курси;
- Да събира информация от интернет, в библиотека и т.н. по поставен проблем;
- Да отговаря на въпроси по съдържанието, конфликтите, образите и поетическите мотиви на литературното произведение;
- Да съпостави лирически мотиви в различни творби на Дебелянов;
- Да коментира значението на думите – като основно значение и като контекстуална употреба;
- Да назовава автори и творби от съответния литературен период или направление;
- Да прави анализ на епически и лирически творби;
- Да открива типичното и индивидуалното в образ на литературен герой;
- Да наблюдава и анализира поетически мотиви и образи;
- Да коментира отношението естетически и нравствен идеал;
- Да извърши наблюдение над способите за изявяване на лирическо съзнание, лирически герой, лирически „аз“, лирически говорител;
- Да коментира елегите на Дебелянов и спецификата на лиричното в творчеството му;
- Да съпостави български текстове, създадени от автори в България с текстове на българи от Бесарабия, с текстове от румънската и руската литература;

- Да съпостави и коментира класически и съвременни литературни произведения, близки по тематика;
- Да извършва наблюдение над стилистичните особености на символистични творби и ги съотнесе към естетиката на символизма;
- Да участва в дискусии;
- Да напише интерпретативно съчинение от различни жанрове;
- Да изразява личностно отношение към обсъжданите литературни проблеми;
- Да участва в планирането и реализацията на извънкласна дейност, свързана с българската литература;
- Да мотивира индивидуалния си читателски избор, като посочва актуалната за него проблематика и съдържание, увлекателност на сюжета, рецептивни нагласи по отношение на различни жанрове и автори и пр.

Продукти:

- Дебати. Теза/антитеза. Аргумент/контраргумент;
- Собствен аргументативен текст в жанра на есето;
- Набор от текстове документи, необходими за социалната реализация на зрелостниците (при продължаване на образованието; при постъпване на работа: жанрови форми интервю при кандидатстване, конкурсно есе, CV (curriculum vitae), пълномощно, заявление (молба). Частно/електронно писмо, личен дневник, телефонен разговор;
- Анализ на литературна творба в породилата я културна система в съответствие с присъщата ѝ културна и художествена норма;
- Самостоятелен подбор на четива и популярни информационни източници за книжовната продукция;
- Събира литературна информация от различни източници и я организира във вид, подходящ за конкретната задача.

СПИСЪК НА ПРЕПОРЪЧВАНИ ТВОРБИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ИЗУЧАВАНЕ В 11. КЛАС

1. **Иван Вазов.** *На майка ми, На България, Епопея на забравените – Левски, Кочо; Дядо Йоцо гледа, Под игото (Гост, *Отново у Маркови, Радини вълнения, Представлението, *Силистра-Йолу, Пиянството на един народ, *Победителите угощават победените, При Рилския манастир, Новото гробище над Сливница, *Елате ни вижте, Моите песни, (**Една българка, **Иде ли?, **Немили-недраги, **Българският език).*
2. **Алеко Константинов.** **Страст, (**Пази, боже, сяпо да прогледа, **Бай Ганьо).*
3. **Пенчо Славейков.** *Ралица, (**Луд гидия, **Неразделни), (за самот. четене: *Во стаичката пръска аромат).*
4. **Елин Пелин,** *Ветрената мелница, *Гераците, Занемелите камбани, Самодивските скали, (**На браздата, **Андрешко, **Косачи, **Сиромашка радост).*
5. **Пейо Яворов.** *Градушка, На нивата, Хайдушки песни, Две хубави очи, На Лора, (**Арменци, **Заточеници).*
6. **Димчо Дебелянов,** *Помниш ли, помниш ли, Аз искам да те помня все така, Един убит, *Сиротна песен, (**Скрити вопли).*

СПИСЪК НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЗА РЕЦИТИРАНЕ НАИЗУСТ В 11. КЛАС

- Откъс от „Епопея на забравените”, от И. Вазов;
- „Две хубави очи” от П. Яворов”;
- „Помниш ли, помниш ли...” от Д. Дебелянов.

XII КЛАС		БРОЙ ЧАСОВЕ ПО ГЛОБАЛНИ ТЕМИ
КЛАС	ПРИМЕРНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЧАСОВЕТЕ СПОРЕД ЕДИНИЦИТЕ НА СЪДЪРЖАНИЕТО	ТЕМИ
XII	Научен стил на речта. Сфера на употребата Жанровете на научния стил: монография, статия, рецензия, анотация, реферат, учебник, лекция. Езикови признаци на научния стил: думи с отвлечено значение, научни термини и изрази. Публицистичен стил. Сфера на употребата му. Жанрове на публицистичния стил: информация, репортаж, очерк, фейлетон, интервю, реклама. Езикови признаци на публицистичния стил: обществено-политическа лексика и фразеология, научни термини от различни области на производството и икономиката, културата и спорта; неологизми, експресивна лексика, чужди думи, стилистични фигури. Преговор. Подготовка за изпита за степен бакалавър. Българската литература между двете Световни войни – обзор. <i>От авторска литература между двете Световни войни: Христо Смирненски, Гео Милев, Никола Фурнаджиев.</i> Български модернизъм през 20-те години на XX век – обзор. <i>От авторска литература през 20-те години на XX век: Елисавета Багряна, Йордан Йовков, Мишо Хаджийски, Никола Вапцаров.</i> Съвременната българска литература – обзор. <i>От авторска съвременна българска литература: Димитър Талев, Димитър Димов, Антон Дончев, Николай Хайтов, Вера Мутафчиева.</i> Съвременна българска поезия – обзор. <i>От авторска съвременна поезия (по избор).</i> Български поети от Бесарабия – обзор. <i>От авторска съвременна бесарабска поезия (по избор).</i> Часове за междудисциплинарни дейности	11 10 11 26 хум./17 реал. 44 хум./29 реал. 20 хум./16 реал. 5 хум./2 реал. 5 хум./2 реал. 4 хум./4 реал.

СПЕЦИФИЧЕСКИ КОМПЕТЕНЦИИ

1. Демонстрира лична езикова и културна идентичност в европейския и глобален контекст, като проявява цялостност на личността си и достойнство, емпатия и откритост в полилингвалния и мултикултурален свят.
2. Съотнася речевата ситуация с дискурса в лична, ученическа и публична комуникация, като проявява конструктивно отношение и добронамереност.
3. Интерпретира художествени текстове на българската литература, представя се като привърженик на националните и общочовешки ценности.
4. Създава собствени устни и писмени текстове от различен тип на различни информационни носители, като прилага книжовните норми на българския език (граматически, лексикални, стилистични) и демонстрира езикова увереност, самостоятелност и оригиналност.
5. Осмисля читателския и езиковия си опит въз основа на емблематичните автори и значими за българската култура творби за личностно развитие в продължение на цял живот, като придобива естетически и етически усет.

Единици на компетенциите	Единици на съдържанието	Учебна дейност и препоръчителни продукти на обучението
1.1. Изразява уважение към българската литература като изява на българската духовност. 1.2. Възприема литературата като средство за себеутвърждаване в социума, за изграждане на хармонични отношения с другите. 1.3. Уважава българския духовен геней и естетическите постижения на другите етноси и народи. 1.4. Ориентира се в тематичното многообразие в съвременната българска поезия. 1.5. Систематизира лирическите мотиви в поезията на българските автори от Бесарабия и Таврия. 2.1. Участва в дискусии върху учебно-научни теми по време на урока. 2.2. Спазва основни езикови норми на правописа в устната си реч. 2.3. Спазва стиловите норми в книжовната си реч на лексикално и синтактично ниво. 2.4. Създава монологична реч в съответствие с целта и речевата ситуация. 2.5. Участва пълноценно в диалог, дискусия. 2.6. Определя водещата тема на текста от публицистичен и художествен стил.	Лирически мотиви и идеи в съвременната българска поезия; автори и творби. Лирически мотиви и идеи в поезията на бесарабските български поети; автори и творби. Мишо Хаджийски „Баба Пена от Орманджи“. Научен стил на речта. Сфера на употреба. Жанровете на научния стил: монография, статия, рецензия, анотация, реферат, учебник, лекция. Езикови признаци на научния стил: думи с отвлечено значение, научни термини и изрази. Публицистичен стил. Сфера на употребата му. Жанрове на публицистичния стил: информация, репортаж, очерк, фейлетон, интервю, реклама.	- Да изрази отношението си към духовните постижения на българския народ и в частност към литературата; - Да илюстрира понятията от народопсихологията: национално самосъзнание, национално достойнство, самобитност, нравственост, душевност с примери от изучените творби; - Да интерпретира понятията национално самосъзнание, национално достойнство, самобитност, нравственост, душевност в контекста на изучените произведения от българската литература, създадена в България и в Бесарабия; - Да опише нравствено-етичните норми на българина преселник, отразени в езика и в пространствения модел на неговото битие; - Да изследва и интерпретира характеристиките на опозицията свое/чуждо в дадено произведение или литературен период; - Да определя кой текст от предложените за анализ е от научен стил; - Да определя темата на текста, целта на създаването, тип текст; - Да определя жанра на текста; - Да определя термини от други лексикални единици в научния текст; - Да тълкува термините; - Да използва вярно терминологията в обсъждането на учебно-научна тема; - Да задава въпроси по темата на урока и участва в диалог с учителя; - Да открива и назовава признаците на текста от научния стил; - Да формулира и задава въпроси на докладчика при публична лекция;

3.1. Разбира и коментира ролята на художествени (образни) елементи в езика на текста от публицистичния и художествен стил. 3.2. Коментира контекстовата роля на различни езикови средства за създаване на образа в художествения текст. 3.3. Коментира текстовете на микрофолклора (пословици, поговорки, фразеологизми) като изобразително средство в художествения текст. 3.4. Осмисля развойните тенденции в българската литература и мястото на всяка творба в литературния процес.	Езикови признаци на публицистичния стил: обществено-политическа лексика и фразеология, научни термини от различни области на производството и икономиката, културата и спорта; неологизми, експресивна лексика, чужди думи, стилистични фигури. Основните характеристики на литературния период, обхващащ времето между двете Световни войни, както и след Втората световна война. Основните автори, произведения, литературна периодика. Литературните стилове и направления. Мястото на творчеството на Христо Смирненски в поетическата традиция. Основните творби на Смирненски, разкриващи тематиката на неговата поезия. Особеностите на българския литературен модернизъм през 20-те години на XX век. Естетическите възгледи и гражданската позиция на Тео Милев. Основните характеристики на експресионизма като литературно направление. Развитие и задълбочаване на понятията за историколитературен процес. Романтизъм и реализъм. Литературен род и вид.	- Да отговаря на въпросите по време на представянето на научния си реферат; - Да формулира своето мнение, като го изказва по време на дискусия; - Да споделя мнението си по учебна тема в разговора с приятеля, като използва терминологията на предмета и умее да бъде точен и кратък; - Да съкращава текста, като го предава чрез тезиси; - Да подготви публично изказване на литературна или общокултурна тема; - Да дискутира, свързвайки житейски и литературни проблеми; - Да се изразява на книжовен български език; - Да владее екстралингвистичните средства за въздействие върху слушателите; - Да прави оценка на творчеството на писателя (поета) в контекста на съвременната ценностна система; - Да определя кой от предложените за анализ текстове е от публицистичен стил; - Да определя темата на публицистичния текст, целта на създаването, тип текст; - Да определя жанра на научния текст; - Да коментира езиковите признаци на текста от публицистичния стил, като определя целта на използването на езиковите елементи, характерни за публицистичния стил; - Да коментира чужди и свои поведенчески прояви, провокирани от литературни примери – текстове от всички литературни родове; - Да покаже ориентация в спецификата на изучавания литературен период; - Да съпостави отделните подпериоди по определени критерии;
3.5. Съотнася емоционалното въздействие на текста с идейно-естетическата концепция на произведението. 3.6. Определя особеностите на авторския стил, на литературното направление, група. 3.7. Осмисля литературната творба като изкуство на словото и като културологична стойност. 3.8. Прави оценка на творчеството на писателя (поета) в контекста на съвременната ценностна система.		

4.1.1. Спазва основни езикови норми на правоговора в устната си реч.	Психологизъм в литературата. Експресионизъм.	- Да работи с литературна периодика с конкретна цел;
4.2. Спазва основни езикови норми на правописа в писмената книжовна реч.	Понятие за традиция и новаторство. Понятие за условността в изкуството (литературата).	- Да назове характеристиките на литературните направления;
4.3. Прилага основни езикови норми на пунктуацията в писмената книжовна реч.	Езиков език. Гротеска.	- Да чете и анализира произведения на Христо Смирненски в контекста на определена тема;
4.4. Спазва стилови норми в книжовната си реч на лексикално ниво.	Лирически герой, лирически говорител.	- Да открива художествени (образни) елементи в езика на публицистичния стил;
4.5. Използва знанията си за жанровите признаци при написване на очерк, информационна бележка, репортаж.	Символни образи на българската менталносту Багряна. Новото поетическо светоусещане във <i>Вечната и святата</i> на Багряна.	- Да съпостави естетически възгледи, изразени в литературната периодика;
4.6. Отчита особености на жанровете от научния стил при написване на статия, рецензия, анотация, реферат.	Развойните тенденции в реалистичното направление. Знакови за творчеството на Йордан Йовков творби: сюжет, герои.	- Да прави лингвокултурологичен анализ на поемата Септември с оглед откриване особеностите на експресионистичната естетика;
4.7. Използва различни видове редактиране на свой и чужд текст.	Особеностите на Йовковия естетизъм и хуманизъм.	- Да прави частична и пълна характеристика на образ на литературен герой;
4.8. Създава интерпретативен текст (фрагмент от текст или цялостен писмен текст) на литературна и общокултурна проблематика.	Спецификата на разказваческия талант на Мишо Хаджийски; особеното в световъзприемането на българина преселник.	- Да открива и назовава похватите за характеристика на героя;
4.9. Проучва литературен или културен проблем, за да създаде доклад, реферат и др.	Мястото на Вапцаровото творчество в българската поетическа традиция. Екзистенциални идеи в поезията на Вапцаров.	- Да определя конкретно-историческото и общочовешкото в художественото произведение;
	Нормативният характер на литературната естетика по времето на тоталитаризма и отражението му върху творчеството на авторите, създали своите произведения след политическите промени в България от 1944 г.	- Да осмисля писателското творчество като единство на традиция и новаторство; - Да преразкаже епизоди отразказите на Йордан Йовков; - Да наблюдава и коментира проявленията на общочовешкото в конкретното поведение на Йовковите герои; - Да представи символната роля на зооморфните образи у Йовков; на опозициите „горе-долу“, „свой-чужд“ и др.; - Да съпостави Йовкови герои с тези на Мишо Хаджийски; - Да анализира поетически творби на Вапцаров в контекста на определена тема;

5.1. Съпоставя теми, идеи и проблеми от българската, румънската и руската литература. 5.2. Съотнася поетическите мотиви и естетическите насоки в българската поезия с европейските (културни универсални модели.)	Образци на българския исторически роман от съвременната българска литература – сюжети, образи, идеи. Основните аналитични подходи за анализ на лиричната и епическата творба. Задълбочаване на понятията за езика. Научен стил на речта. Сфера на употребата. Жанровете на научния стил: монография, статия, рецензия, анотация, реферат, учебник, лекция. Езикови признаци на научния стил: думи с отвлечено значение, научни термини и изрази. Публицистичен стил. Сфера на употребата му. Жанрове на публицистичния стил: информация, репортаж, очерк, фейлетон, интервю, реклама. Езикови признаци на публицистичния стил: обществено-политическа лексика и фразеология, научни термини от различни области на производството и икономиката, културата и спорта; неологизми, експресивна лексика, чужди думи, стилистични фигури. Преговор. Подготовка за изпита за степен бакалавър.	- Да сравни поетически текстове на Смирненски и Вапцаров и да открие стилистичните и идейните им особености; - Да напише реферат по дадена тема; - Да разбира и интерпретира образната система, темите и идеите на литературната творба; - Да проучи литературен или културен проблем и да създаде доклад, реферат и др.; - Да подбере и синтезира текстове материал от Интернет по зададен проблем или критерии; - Да анализира публицистични материали откъм тематика, език и стил; - Да подготви публично изказване на литературна или общокултурна тема; - Да създаде публицистични материали за училищно издание или за местния печат; - Да дискутира, свързвайки житейски и литературни проблеми; - Да напише информационна бележка за СМИ; - Да напише анотация; - Да редактира свой и чужд текст. Продукти: - публично изказване на литературна или общокултурна тема; - самостоятелни научно-учебни текстове в устна и писмена форма; - научно-учебни писмени текстове от различен жанр; статията, рецензията, анотацията, реферат; - участие в дискусиите, в урочното общуване в диалогична форма; - текст от публицистичния стил: очерк, интервю, информационна бележка, репортаж; - есе по литературна или общокултурна тема.

СПИСЪК НА ПРЕПОРЪЧВАНИ ТВОРБИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ИЗУЧАВАНЕ В 12. КЛАС

1. **Христо Смирненски.** *Децата на града: Зимни вечери, Цветарка, *Стария музикант, *На гости у дявола, Приказка за стълбата, Към висини.*
2. **Гео Милев,** *Септември.*
3. ***Никола Фурнаджиев,** *Конници.*
4. **Елисавета Багряна,** *„Вечната и святата” – Кукувица, Унес, Младост, Моята песен, (**Потомка).*
5. **Йордан Йовков,** *Песента на колелетата, Албена, Шибил, Индже, (**По жицата, **Серафим, ** Другоселец).*
6. **Мишо Хаджийски.** *Баба Пена от Орманджи, (**Козя гайда, Кръчмата на Мънзула)*
7. **Никола Вапцаров.** *Вяра, *Писмо (Ти помниш ли...), Песен за човека, Прощално, Предсмъртно, (**Пролет).*
8. **Димитър Талев,** *Железният светилник*
9. **Антон Дончева,** *Време разделно (откъси).*
10. **Николай Хайтов,** *Козият рог, Дърво без корен.*
11. **Автори от съвременна българска поезия** *(по избор).*
12. **Автори от съвременна бесарабска поезия** *(по избор).*

СПИСЪК НА ТВОРБИ ЗА САМОСТОЯТЕЛЕН ПРОЧИТ В 12. КЛАС

1. **Димитър Димов,** *Тютюн.*
2. **Вера Мутавчиева,** *Предречено от Пагане.*

СПИСЪК НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЗА РЕЦИТИРАНЕ НАИЗУСТ

- Стихотворение по избор от цикъла *Децата на града* от Христо Смирненски;
- *Вяра* от Никола Вапцаров;
- Автор и стихотворение *(по избор)* от съвременна българска поезия;
- Автор и стихотворение *(по избор)* от съвременна бесарабска поезия.

V. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ ОТНОСНО ПРЕПОДАВАНЕ-ОБУЧЕНИЕ- ОЦЕНЯВАНЕ

Независимо от дълбокото интегриране на езиковата и литературната част на предмета, говорейки за дидактическите стратегии в преподаването на *българския език и литература* като предмет в лицейските класове, трябва да отчитаме спецификата им в контекста общите цели и задачи.

Обучението по български език дава възможност за изява на индивидуалността на ученика чрез учебното съдържание да осъществява познавателна дейност.

Оттук нараства ролята на разнообразните **видове самостоятелна работа**. На първо място – работата с текста. Тази работа започва от структурната, формалната му страна (структура, композиция, тип) в насока към съдържателната. От анализа на чужд текст учениците минават към създаването на собствен текст (по план, предложен от учителя, после по собствен план). Творческите работи се пишат в различни жанрове – есе, очерк, разказ и други. Особено място се отделя на работата с художествен текст. Тук учениците се запознават с естетическата функция на словото.

Междупредметната връзка се реализира чрез навлизането на научния стил в речта, който учениците могат да изучават по учебно-научни текстове от различни предмети. Този момент способства за теоретическото овладяване на стиловете на речта: през частно-стилистични прояви се откриват общи закономерности във функционирането на езика.

При преподаването на българския език в лицейските класове трябва да се спазват два основни принципа:

- а) системно-структурният;
- б) комуникативно-речевият.

Като се опираме върху **системно-структурния принцип**, създаваме условия за по-леко преодоляване на отклоненията от книжовно-стиловите норми. Активизират се получените знания за езиковите единици от всички нива. При това езиковите единици се отделят и осъзнават в действие, в процеса на построяването на текста.

Комуникативно-речевият принцип предполага изучаването на езиковите явления с оглед функционирането им в речта. Този принцип изисква акцентът да се сложи върху развитие на речевите способности и словесно-творческите възможности на учениците.

Комуникативността предполага и **функционално-стилистична** насоченост. Учениците трябва да се включват в различни речеви действия, при това те да се съотнасят с основните етапи при създаване на текст: ориентиране, планиране, реализация и контрол:

- а) **ориентирането** в ситуацията на общуването означава да се притежава умение за осмисляне на темата на изказването, да се избира най-подходящата форма на изказване;
- б) **планирането** предполага лицеистите да подбират материал, да съставят програма, да се съобразят със стила, типа, вида, формата, жанра на изказването;
- в) **(само)контролът** предполага наличието на редакторски умения, чрез които се усъвършенствува речта.

Комуникативно-речевият принцип в най-голяма степен стои в основата на междудисциплинарността *език и литература*. На уроците по български език и литература трябва да присъствуват активни диалози, дискусии; да се дава възможност за индивидуални и групови изяви на учениците.

Личността на ученика се обогатява интелектуално, морално и естетически, обогатяват се чувствата ѝ, като активно се работи с художествени и научни текстове като цяло. Тези текстове се дават за рецептивна, репродуктивна и, главно, – за продуктивна, творческа, мисловна, речево изразена дейност. Акцент в работата получават особеностите на художествения текст (общото и различното) – естетическата му страна, изразена в езиковите особености. Основните задачи, съдържанието, препоръчителните методически подходи са насочени към реализацията на образователния стандарт.

За възприемане на българската литература като непрекъснат процес, осъществен в тясна връзка със социално-историческото развитие на българския народ, в лицейските класове се прилага **историко-литературният, историко-типологичният подход**. Литературните явления се представят в конкретно-исторически контекст, в тясна връзка с хуманитарните възгледи на времето. Водещо място заема **културологичният подход** при изучаване на литературните явления. Извежда се общото и специфичното в художественото пресътворяване на националната съдба в литературата, създадена в метрополията и в българската диаспора в Молдова. Наред с това, чрез съпоставка с румънската и руската литература, се откриват общи културни символи и форми на словесността в контекста на съответната културна епоха. Водеща цел в този процес е етнокултурната идентификация, мислена като принадлежност към българския народ и българската прародина. Приобщаване към изконните български ценности и стремеж те да бъдат съхранени за поколенията.

Литературната програма се възприема не просто като съвкупност от текстове, а като възможност за откриване на културни универсалии. Полилингвистичният и поликултурният характер на учебната програма предполага диалога като възможност за разбиране и толериране на етнокултурите.

В лицейските класове съществено условие за резултатност е преодоляването на манипулативния характер на обучението, при който лицеистът е обект на

въздействие. Постигането на литературна компетентност изисква равнопоставеност на участниците в образователния диалог в съответствие с описаните по-горе принципи на конструктивизма като съвременна образователна парадигма.

В контекста на казаното е и препоръчителният методически апарат. Той трябва да отчита промените, настъпили във възприемателните и интелектуалните възможности на лицеистите. Доминиращата роля на емоционалното съпреживяване в 5-9 клас отстъпва място на приоритетната роля на рационалното отношение към литературния текст в 10-12 клас. При това между двата типа възприятие следва да се намери разумен баланс.

От известните литературно-дидактически методи в лицейските класове се дава предпочитание на продуктивните: творческо четене и евристичен метод.

Чрез съответните задачи се развива абстрактно-логическото и творческото мислене. Преследват се резултати на развиващото обучение, а именно: изменения у личността в сферата на интелекта, съзнанието, способностите, емоционално-волевите качества, ценностните ориентации. В организацията на литературното образование значение имат всички известни урочни ситуации – въвеждащи, мотивационни, реализиращи урочната тема, затвърдяващи новото знание, творчески, обобщаващи. Приоритетна роля се дава на творческите ситуации, реализирани чрез:

- дидактически (проблемни въпроси);
- работа по групи върху задачи от различен тип;
- интерактивни методи;
- игрови ситуации;
- литературоведски анализ;
- самостоятелна интерпретация на непознат текст;
- изразително четене и декламирање на текст;
- защита на реферати;
- участие в проект/създаване на проект.

Беседата, дискусиата, илюстративното четене като методи запазват своето значение в лицейските класове. Значение придобива и проблемната лекция за изясняване на глобални въпроси, свързани с литературно-историческия подход. Възприемането на литературната творба като изкуство на словото е свързано с формирането на интерпретаторски способности. Лицеистите трябва да получат знания за интерпретативни модели, които творчески да прилагат в зависимост от вида текст. Това става възможно, например, в XII клас (за предпочитане в хуманитарния клас), когато са придобити знания по теория на текста.

По-долу се предлагат критерии за оценка на писмен ученически текст в научно-учебен или публицистично-учебен жанр:

- съответствие между тезата и зададения проблем;
- логическо извеждане на ред от подтези;

- цитати и уместно позоваване на литературния текст;
- преразказ с функция на илюстрации.

Оценяване на умения за композиране и структуриране на ученически текст:

- формулиране на адекватен спрямо темата увод;
- изложение;
- логично изведено заключение;
- смислово обвързване на композиционните и структурните елементи на ученическия текст.

Оценява се спазването на книжовните и стиловите норми в езика (в писмената реч).

Оценяват се умения за графично и езиково оформяне на ученическия текст:

- графично отделяне на смисловите части в абзац;
- употреба на система от глаголни форми;
- синтактично правилно построяване на изреченията;
- лексикална съчетаемост на думите;
- стилова уместност на думите;
- аргументирано преминаване от един стил в друг стил;
- умения за предаване на звуковия изказ в буквен запис (компетенции за правопис);
- пунктуационни умения.

Предлагаме критерии за оценка и на комуникативно-практическите умения за устни изказвания на лицеистите:

- умения за ориентация в комуникативната ситуация;
- разбиране на вложения в текста смисъл;
- умение да се спазва съответствие между комуникативното намерение и езиковата структура (стил, композиция).

При оценяването на ученическите писмени текстове, както и устните изказвания, трябва да се спазват не само външните, но и вътрешните критерии спрямо ученическия текст, доколкото той е уникален и съдържа неповторимостта на личния опит на своя създател. Ученическите текстове разкриват личностни, възрастови, социокултурни особености, а също така интелектуалното развитие на авторите си.

Учителят трябва да отчита и личностния напредък на ученика в създаването на оригинални текстове (с оглед на школки жанрове – съчинения).

Предлагат се три равнища на критерии за проверка и оценка на литературните компетенции, формиращи в процеса на общуване с художествената литература.

Първо равнище. Проверка на **основни знания**, предхождащи работата с литературен текст:

- Знания за българския литературен процес в единство на литературните периоди;

- Знания за автори и за литературни произведения и отнасянето им към литературните периоди;
- Знания за основните литературни направления;
- Знания за основните литературни родове и видове;
- Знания за различните форми на устна и писмена реч.

Второ равнище. Проверка на **основни знания и умения** за литературния текст, необходими за адекватното му възприемане:

- Проверка на познаването и разбирането на съдържанието на литературния текст; проверка на умението да се преразкаже текстът цялостно или по фрагменти;
- Ориентиране в общия идеен смисъл на произведението;
- Умение да се назове и аргументира идейният смисъл;
- Проверка на умението да се определи епохата и мястото на произведението и автора в нея;
- Проверка на уменията за анализ на епически текст;
- Проверка на уменията за анализ на лирически текст;
- Проверка на степента на владеене на лингвистичните средства за изявяване на знанията в устна и писмена форма.

Трето равнище. Проверка на **основни умения за разбиране** на художествената същност на литературния текст:

- Разбиране на връзката между художествената структура на епически и лирически текст и идейно-естетическия смисъл; умение да се обоснове тази структура с оглед на авторския стил и стила на епохата или литературното направление;
- Умение да се открият, назоват и проследят принципите на построяване на сюжета и фабулирането в епическата творба; умение да се обосноват тези принципи от гледна точка на авторския замисъл (или да аргументират авторския замисъл);
- Ориентиране в образната система в епическа творба; умения за откриване и назоваване на идейните внушения чрез героите; изразяване на лично отношение към екзистенциалните проблеми, на които са носители героите;
- Умения да се свързва теоретико-литературното знание с идейната и въздействената стратегия на произведението;
- Ориентираност в различните типове изказвания в художествената тъкан на епическо произведение – описание, повествование, диалог, лирически монолог, авторското отстъпление;
- Умение да се оцени националната литература в контекста на европейската.
- Умение да се съпоставят и коментират общи и различни мотиви в българската литература, създадена в България и в Бесарабия.

Критерии, удостоверяващи способността за самостоятелно учене и ценностно отношение:

- Умения да се откриват и да се назовават водещи хуманитарни идеи, вложени в творбата, в творчеството на автор, в литературен период, направление;
- Разбиране на връзката автор – герой – читател и изразяване на лична позиция на лицеиота като част от триадата;
- Способност да се изрази мотивирано отношение към литературната проблематика, като се построят съобщения (устни и писмени), адекватни на замисъла и потребността на слушателя (читателя);
- Мотивирано активно участие в класни и извънкласни дейности в обществени прояви, свързани с изявата на българското като мисловна и душевна нагласа.

Практическото замерване и оценяване на резултатите се извършват от учителя в зависимост от конкретните условия на работа. При текущо оценяване или при изпит към операционализирането на критериите се подхожда диференцирано.

Постигането на основните цели на обучението по български език и литература, заложиени в стандарта, се удостоверява чрез формата на изпита за степен *бакалавър*.

**GHID
DE IMPLEMENTARE
A CURRICULUMULUI
DISCIPLINAR**

УВОД

Курикулумът по *Български език и литература* за лицейските класове е основен организационно-методически документ и повече от две десетилетия обслужва учебния процес в училищата, където се обучават ученици от българския етнос в Молдова. Периодически този документ се модернизира поради социокултурната динамика и съответните промени в образователните процеси в средното училище.

Една от важните съставки на система документи към модернизирания Курикулум е Методологическият гид, който изпълнява следните функции: *информативна; формираща; насочваща*.

Гидът е предназначен за педагози, национални и локални форматори, методисти.

Образователният идеал за училищата в Република Молдова предполага формиране на инициативна и способна за саморазвитие личност, която притежава не само системни знания и необходими компетенции, за да е успешна на трудовия пазар, но и да е открита за межкултурния диалог в контекста на освоените национални и универсални ценности (Кодекс за образованието на Република Молдова).

Компетенция – това е интегрирана система от знания, умения, отношения и ценности, придобити, сформирани и изработени посредством обучение. Тази система позволява да се откриват и да се решават различни проблеми в различни жизнени ситуации.

Системата от компетенции се състои от

- Ключови/Трансверсални/трансдисциплинарни компетенции;
- Специфични компетенции;
- Единици на компетенции.

Ключовите/трансверсални компетенции отразяват международни тенденции на развитието, фиксират очакванията на обществото към училищното образование като цяло, а също така – в общ вид – към резултатите, които учениците трябва да постигнат след завършването му.

Дисциплината *Български език и литература* има пряко отношение към формирането на следните от ключовите компетенции, представени в Кодекса за образование (Чл.1,ал.11(2):

- Да общува на роден език;
- Да умее да се учи;
- Социални и граждански компетенции;
- Компетенция на културното самоизразяване и осъзнаване на културните ценности.

Курикулумът 2019 по *Български език и литература* има следните структурни компоненти:

- I. Концептуална рамка на курикулум по дисциплината *Български език и литература***, която посочва основополагащите документи, върху които се базира Курикулумът 2019¹; методологически основи на курикулума (конструктивизмът). Също така в концептуалната рамка е посочено значението на ключовия термин компетенция и се обяснява типологията и йерархията на приетата система компетенции:
- II. Администриране на дисциплината**, където са посочени по класове седмичен и годишен брой часове, предвидени за дисциплината;
- III. Специфични компетенции по дисциплината *Български език и литература*** (предлагат се 5 специфични компетенции, които трябва да се формират в процеса на гимназиалното обучение по *Български език и литература*);
- IV. Единици на обучението**, които, съответно, включват (представени по класове): Примерно разпределение на часовете по темите; Единици на компетенциите; Единици на съдържанието и препоръчителни видове дейност и Продукти; Речевите теми, Списъци на основна и допълнителна литература, а също така Препоръки за творбите да се наизустяват.
- V. Методологически бележки относно преподаване-обучение-оценяване**, които включват общи положения и препоръки за проектиране и организацията на учебния процес по *Български език и литература*, в съответствие със спецификата на дисциплината.
- VI. Библиография.**
За разлика от Курикулума, който е нормативен документ, материалите на методологическия Гид носят препоръчителен характер и могат да се прилагат творчески според преценката на учителя.

¹ Codul Educației al Republicii Moldova (2014), Cadrul de referință a I Curriculumului Național (2017), Curriculumul de bază: system de competențe pentru învățământul generale (2018), Recomandările Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene, privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți (Bruxelles, 2018),

1. КОНЦЕПТУАЛНО-ТЕОРЕТИЧНИ БЕЛЕЖКИ ОТНОСНО КУРИКУЛУМА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

1.1. Концепция на курикулума по *Български език и литература* в лицейската система на подготовка на ученика

Курикулум по *Български език и литература* за лицейската степен продължава основната линия на предишната дидактическа концепция, която се базира на културологическа основа и която отчита сложния социокултурен контекст на преподаването на родната словесност в диаспората. Субектът на образованието (ученикът) е българин по произход, гражданин на Молдова, обикновено ученик в рускоезично училище. Свърхзадачата на концепцията е същата: с помощта на родната словесност да се развива хармонично поликултурна личност, определена в своята етнокултурна идентичност.

На преден план се извеждат културологичният и лингвокултурологичният подход, ефективни за интегрираното езиково и литературно образование. Не губи своето значение и филологическият подход, заложен в предходния лицейски курикулум. Предложената методология се обвързва с някои актуални реалности, като: профила на съвременния лицеист, социокултурната среда в Молдова и др.,

Ще маркираме някои аспекти на културологичния подход, чрез които учителят би могъл да подпомогне лицеиста при самостоятелно извеждане на значения:

- творбата в нейния културен контекст: водещи идеи в културата на народа през съответния период; съотношение между родно, етнично, общочовешко;
- мястото на творбата в цялостното творчество на поета/писателя; произведенията като знак на светогледните му позиции и тяхната еволюция;
- историческият живот на литературното произведение – какво от неговото идейно и естетическо богатство се извежда на преден план в едно или друго българско историческо време;
- духовният облик на твореца в неговото и в нашето съвремие (между реалността и мита);
- ролята на музеи, паметници, реликви като свидетелство за духовните търсения на поколенията и знак за непреходността на традиционните ценности;
- другите изкуства (живопис, театър, архитектура, кино) и българската литература;
- авторът и неговото творчество и изобщо българската литература в интеркултурното взаимодействие между Бесарабия и България.

Изброените маркери не претендират за изчерпателност и абсолютна новост, но насочват към прилагането им поновому.

Възможностите на лингвокултурологичния подход в обучението на българите от Молдова могат да се конкретизират по следния начин:

1. Наблюдение над лексикалните, морфологичните и синтактичните особености на книжовния език в стиловете му разновидности. На тази основа усвояване на езика на равнище способност да се конструира реч в съответствие със социокултурните сфери на общуване. Изучаване на езика в съвкупността му от изразни форми, обслужващи обществения и културния живот както на българите в Молдова, така и на българите в България.

2. Наблюдение и овладяване на лексеми със знакова същност за българската **менталност** (миросъзерцание, съединяващо в категории и форми интелектуалните, духовните и волевите качества на националния характер в типичните му проявления). Формиране на умения за адекватно използване на тези лексеми в различни форми на речта.

3. Наблюдение и овладяване на фразеологични единици като семантика и лексикален състав и осмислянето им като знак на езикотворчеството, нравствените модели и ритуали на традиционното в живота на българите. Съпоставка с фразеологични единици на други етноси, откриване на общото и различното. Изводи за интеркултурното взаимодействие.

4. Овладяване на лексикалната многозначност в съвременния книжовен български език и адекватната ѝ употреба в различни стилове и контексти. Приоритетно – анализ на публицистични текстове и изводи за влиянието им върху съвременната езикова личност.

5. Съпоставка на лексеми и фразеологични единици от диалекта на българите в Молдова с тези от книжовно-разговорния български език с цел откриване на общото и различното при назоваване на едни и същи обекти. Изводи за възможните влияния.

6. Изучаване на бесарабския български диалект, от една страна, и книжовната реч, от друга, за да се проникне в начините, чрез които българският език въплъщава в своите единици, съхранява и транслира културата. Откриване на моделите на функциониране на българската култура в езика в различни времеви периоди. Например опозициите «свое – чуждо», «горе – долу», «добро – зло» и др.

Особено плодотворна може да се окаже работата с такива прецедентни текстове, каквито са фразеологичните единици. По своята природа те са източник на познание за духовния свят на човека, който ги използва, и на народа, който ги е създал, знак за интелектуалните качества, за морално-етичните норми на етноса, които човекът, принадлежащ към него, оличностява. В лексикалния състав на фразеологизмите влизат абстрактни понятия като *душа, сърце, ум, мъка, лъжа*,

инат, воля, дума и др., както и конкретни понятия: зооними (названия на животни), фитоними (понятия от растителния свят), названия на предмети от бита и др. Интересни изводи могат да се направят, ако се проследи лексикалната вариативност на едни и същи фразеологични единици, записани в Бесарабия и в България. Тези изводи могат да се свържат с дълбинните проявления на езика, с промените в бита или с културните взаимодействия. Съпоставката пък с фразеологични единици на другите етноси, живеещи в Молдова, би спомогнало за интеркултурната комуникация.

Изучаването на стиловата разслоеност на съвременния български книжовен език би било ефективно, ако се постави в атмосфера максимално близка до естествената. Така например теоретичният модел на публицистичния стил трябва да бъде максимално кратък, а акцентът да се постави върху текстове от съвременни български издания – вестници, списания, телевизионна реч и пр. Неминуемо живата реч на тези текстове влиза в известно противоречие с възприетия книжовен език чрез изучаването му като система в неродна езикова среда.

7. Наблюдение над езика на програмните произведения и автори, представители на различни периоди, с цел осмисляне на развойните тенденции в езика и стиловите предпочитания. На тази основа – конструиране на модел на езиковата личност от съответното време, естетически кръг, група и пр.

8. Наблюдение над езика на литературните герои в епически произведения и формулиране на изводи за типа езикова личност, конструирана от писателя в съответствие с идеологически, нравствени, художествени и други авторски установки.

9. Наблюдение над езиковата многозначност в лирически произведения, над синтактични обрати и пр. и обвързването им с естетически модели, характерни не само за литературата, а и за другите изкуства от съответния период.

Изследването на лингвокултурологичните обекти може да се осъществи с помощта на системен подход, който представлява единство на семантиката, синтактиката и прагматиката. Да вземем за пример такъв лингвокултурологичен обект като глаголните времена в съвременния книжовен български език. Деветте глаголни времена, преизказните форми, залогът и лицето позволяват да бъдат нюансирани човешките мисли; да бъде изразено допълнително отношение към предмета на речта. За лицеистите в Молдова, чийто език на междуличностна комуникация в болшинството от случаите е руският, изучаването на глаголната система на българския език като лингвокултурологичен обект ще ги мотивира за по-активно присъствие в образователния процес. Решават се много от въпросите на межкултурната комуникативна компетентност, за преодоляване на речеви стереотипи, затрудняващи овладяването на книжовния български език в неговата богата нюансираност.

В лицейските класове, където се препоръчва овладяване на различните стилове на практическо равнище, доминанта трябва да бъде допълнителното значение на глаголните времена и преизказните форми, проявени в различни контексти; повишаването на способността за адекватна оценка на речевата ситуация, а от тук за пълноценно (себе)изразяване. Илюстративни текстове могат да се вземат от разговорната, публицистичната и художествената реч. Една ефективна урочна дейност в контекста на обговорения тук лингвокултурологичен подход предполага съответстваща подготовка на учителя и преди всичко много добра ориентация в морфологичните показатели на всяко глаголно време и възможните опозиции, в които те влизат помежду си. Става дума за времената, които имат преносна употреба. Известно е например, че със сегашно време се изразяват още минали и бъдещи действия. Така действието се възприема като по-живо, по-изразително. На лицеистите може да бъде поставена задача да опишат речевата ситуация и участниците в нея в следните случаи на употреба на сегашно време с означени бъдещи и минали действия²:

Утре пътуваме. Още две думи и млъквам.* * Алеко Константинов учи в Николаев (сегашно историческо време). * Вазов създава «Под игото» през 80-те години на 19 век в Одеса (сегашно историческо време).**

В условията на интернетично обкръжение и поликултурно училище с руски език литературното произведение трябва да се предявява преди всичко «като форма на самосознанието на културата и като форма за общуване на културите» (Библер В.С.). Например, романът «Под игото»: по отделни глави тази творба се е изучавала в гимназиален курс. В лицейска степен е необходимо ученикът да я възприеме цялостно. При всички положения този роман, след като се впише в българския историко-литературен контекст, трябва пак (както и в гимназиалното звено) да се разработва на етносоциокултурно ниво, като страници от Сказанието (националната митология), като свидетелство за българската душевност, като еволюция на българската менталност.

Компетенцията «Да разбира спецификата на Българското възраждане като исторически и духовен процес» няма да се изгради без да се организира личностното наблюдение над битово-конкретното в романа, което дава представа за конкретните пространства на българина в неговия обикновен живот, което очертава някои трайни устойчиви черти на българския характер. Българската жизненост в най-различните ѝ проявления. Домът на българина, песните му, обичаите му, малките ритуали на всекидневието съхраняват българската идентичност в епицентъра на насието и асимилацията. Бащиният авторитет, послушанието на децата, задръжните обеда и вечери, почитта на младите към старите и други измерения на консерватизма на домашната хармония опазват българското битово и духовно

² Със * се разделят примерите на употребата на сегашното време

пространство. Информацията и впечатленията за Българското възраждане – основата, която ще се обогатява и усложнява след прочитането и анализа на «Железния светилник» от Д. Талев и другите творби за това «най-българското време».

1.2. Промени в Курикулума 2019 по *Български език и литература*

- **Промени в Курикулума на концептуално-теоретично ниво:**

Основно се запазват теоретичните постановки от предишния курикулум (културологичният, лингвокултурологичният и филологическият подходи), които се актуализират чрез интегриране на Езиковото и Литературно съдържание в курикулума. В Курикулума 2019, за разлика от предишния (2010), е променена значително структурата на компетенциите. Вместо сложната иерархия на компетенции и субкомпетенции в предишния курикулум сега се използва само един термин, представящ съставките на специфичните компетенции – единица на компетенцията. Това значително улеснява учителя в осъзнаване КАК да постигне цел/резултат.

- **Промени на ниво съдържание**

Промените на ниво съдържание са продиктувани от няколко фактора:

1. Необходимост от разтоварване на учебното съдържание, което е една от основните задачи на ниво Националния курикулум и на всички курикулуми по дисциплини.
2. Съобразяване със спецификата, предизвикана от интегрирането на езиковото и литературното съдържание по *Български език и литература*.
3. Уточняване и преформулиране на специфичните компетенции предизвика промените и съкращаване на единиците на компетенции.
4. Пожелания на учителите българисти да се актуализира списъка на творби за задължително изучаване в лицейска степен.

Съответно, промените в курикулума на ниво съдържание можем да представим в няколко групи:

- **Обобщено и преформулирано**

В следните езикови теми в 10. и 11. клас се уедряват и се модулират блоковете на съдържанието:

10. клас: Общуване и текст; Комуникативна ситуация: участници, предмет и цел; Тема, подтема (микротема) и ключови думи на текста; Видове свързаности на текста.

11. клас: Лексика и стилистика; Фонетика и стилистика; Фразеологизми – разговорни и книжовни.

- **Изключено е:**

От модернизирания курикум са изключени темите, които не влияят върху прагматиката и участието в дискурса. Литературните творби са изключени с цел разтоварване на съдържанието. А някои са заменени с по-подходящи за възрастта, по-кратки по обем, емблематични за представянето на историко-литературния процес и отразяващи етническите ценности. А именно:

10. клас: Тематична мрежа; Синтактичен паралелизъм; Тезиси; Хр. Ботев «Елегия» и «Борба».

11. клас: Стилистична функция на ударението; Морфемни отговорен и книжовен стил; Свобода в използването на езиковите възможности в българския език; Звукови средства на изразителност в художествена литература; Перифраза; Стилистична роля на синтактичните фигури; П. Яворов «Май»; Е. Пелин «Задушница».

12. клас: Научно съобщение; Информация като жанр на СМИ; Хр. Смирненски «Братчетата на Гаврош»; Н. Фурнаджиев «Пролетен вятър»; Атанас Далчев; Димитър Димов «Тютюн» е прехвърлено за самот. прочит

- **Добавено е:**

В 10. клас е прехвърлена от програмата за 6.-7.клас сложните за възприемане и анализ **в гимназианата степен** митичната песен «Слънце и Грозданка»; а също така, тематично свързаните с нея Сватбени песни и народната песен «У Недини слънце грее». Добавихме към пословиците и поговорките още и Гатанки (за образната представа за българската етнокултурна картина на света).

Променихме творбите от Хр. Ботев за задължително изучаване, като прехвърлихме от 6. клас «На прощаване» и добавихме «Пристанала». Такава комбинация дава възможност на учителя в лицейската степен по-концептуално да разглежда различните образи на майката в поезията на Хр. Ботев и жизненото кредо на бунтовника.

11. клас: Елин Пелин «Самодивските скали» и «Занемелите камбани».

12. клас: Хр. Смирненски «Към висини»; Н. Фурнаджиев «Конници»; Л. Багряна «Моята песен»; М. Хаджийски «Баба Пена от Орманджи»; Антон Дончев «Време разделно» - откъси; Николай Хайтов «Козият рог» и «Дърво без корен». За самот. прочит от Вера Мутафчиева «Сбогуване с Пагане» (към филма Аспарух).

Предложени са за текстово изучаване в съкратен вид:

1. Софроний Врачански «Житие и страдание...»;
2. Любен Каравелов «Българи от старо време».

Във всички лицейски класове творбите, изучени в гимназия, са за самостоятелен препочит и се препоръчват да се използват за създаване на контекста при изучаване на творчеството на отделен автор и епохата.

Предложени са за текстово изучаване по избор на учителя:

1. Апокрифна литература: «Видение Исаево» или «Ходене на Богородица по мъките»;
2. «Време разделно» от Антон Дончев или «Тютюн» от Димитър Димов.

Списъците на литературните творби са представени след всеки клас по следния начин:

- За задължително изучаване;
- За развитие на речевата дейност;
- За рецитиране наизуст.

2. ДИДАКТИЧЕСКО ПРОЕКТИРАНЕ В ЛОГИКАТА НА МОДЕРНИЗИРАНИЯ КУРИКУЛУМ

2.1. Опори и начини за проектиране в рамките на дидактическите стратегии

Курикулумът е основният нормативен документ в учителската дейност, но той не бива да се възприема догматично. Той е ориентир и предполага творчески подход и възможност учителят да избира от вариантите.

Разбира се, посочените в Курикулума 2019 компетенции трябва да бъдат сформирани и предложеното съдържание трябва да се възприема като необходим ориентир. Обаче, **учителят има право:**

- Самостоятелно да прецени за конкретния клас какво да бъде съотношението между часовете по езикови и литературни теми;
- Да определи сам времето и логиката на работа по глобалните речеви теми, посочени в курикулума, текстовете, които ще използва за тази работа, а също така учителят сам ще реши какви и колко ще бъдат учебните продукти за оценяване на сформираните компетенции в процеса на тази работа.
- На индивидуален подход: да допълва и да променя предложените видове учебна дейност и изредените продукти;
- Да проектира и да осъществява оригинални дидактически стратегии за преподаване – обучение – оценяване, да избира различни методи и техники на работа.
- Въз основа на Куррикулума учители сами съставят индивидуализирани учебни планове за учениците с *особени образователни потребности*.

2.2. Дългосрочно проектиране по БЕЛ

Планирането на урочната последователност се осъществява според два критерия: тематичен и дейностен. Всяка голяма тема се обособява от останалите тематични ядра, а структурата на собственото ѝ учебно съдържание се организира според различните форми на учебна дейност.

По-малкото седмично натоварване на реален профил с един час в учебния план налага тематично съкращаване или окрупняване. Макар и незначително, в учебната програма също има съкращаване на произведения за реален профил. Учителят трябва да планира работата си така, че да реализира посочения брой часове. Препоръчваме диференциацията между двата профила да се осъществява в календарния план на учителя, като за реален профил стремежът да е към:

- Окрупняване или съкращаване на теми.
- Синтезирано поднасяне на учебното съдържание най-вече по отношение на фактологията.
- Проблемен анализ на творба – избиране на проблем, който дава представа за цялото.
- Актуализиране на знанията за изучените произведения в предходните класове предимно чрез индивидуални задачи.
- Приоритет на формите за самостоятелна работа над литературните произведения: съобщения, реферати, проекти, писмени анализи.

Предлагаме вариант календарно-тематичното планиране (за X. клас) в логиката на Курикулума 2019.

№ уч. сед-мица	№ по ред	Единици на компетенциите	Тема на урока	Дата	Продукти
1	2	3	4	5	6
1	1	Актуализира знанията за социокултурните сфери на общуване.	Общуване и текст.		Текст разсъждение на тема «Културата на речта е една от най-важните съставки на човешката култура».
	2	1.1. Познава основните жанрове и заглавия от българското народно творчество.	Мит, митология. Народна приказка.		Реферат «Жанрово своеобразие на българската пословица, поговорка и гатанка» или научен изследователски проект (индивидуален или групов) «Житейският опит и поуките в българските пословици, поговорки и гатанки/народните приказки и песни»
	3	2.5. Обсъжда основните приказни мотиви и видовете народни песни. 3.6. Характеризира тематиката на народните песни.	Народни песни.		
	4	1.1. Познава основните жанрове и заглавия от българското народно творчество.	Легенди и предания.		
2	5	2.1. Използва необходимите езикови средства при устно общуване, като отчита речевата ситуация (адресат, тема, цел на общуването и др.).	Езикови средства за създаване на текста. Повторение и разширение.		
	6	1.1. Познава основните жанрове и заглавия от българското народно творчество.	Пословици, поговорки и гатанки.		
	7	3.5. Познава обичаите и обредите, които народните песни съпровождат. 4.2. Използва различни видове на съкращението на текста, като написва реферат.	Митични песни. Народната представа за Ред и прекрасното, вплътена в боговете и земните герои в <i>Слънце и Грозданка</i> .		

8	2.5. Обсъжда основните видове народни песни.	Сватбени песни. Българският Ритуал в контекста на сватбените песни.	Преразказ на митичната песен <i>Слънце и Грозданка</i> .
3	2.1. Използва необходимите езикови средства при устно общуване, като отчита речевата ситуация (адресат, тема, цел на общуването и др.).	Комункативна ситуация: участници в общуването.	Преразказ на снощния филм на родителите.
10	3.5. Познава обичаите и обредите, които съпровождат народните песни.	Трудови и битови песни. Любовта и битовото всекидневие от живота на българската в <i>У Недини слънце грее</i> .	Разказ-описание на обичай или обред, запазен в семейството.
11	5.4. Систематизира периодите в българския литературен процес; подпериодите в развитието на възрожденската литература.	Български национален литературен процес IX-XX век. Периодизация.	
12	Анализира периодите и коментира жанровите особености на българския литературен процес.	Обща характеристика и жанрови особености на старобългарската литература. Отражение на божественния ред в старобългарската литература.	
4	2.1. Използва необходимите езикови средства при устно общуване, като отчита речевата ситуация (адресат, тема, цел на общуването и др.).	Комункативна ситуация: цел и предмет на общуването.	Собствен текст при устно общуване на тема « <i>Общото ми самочувствие и оплаквания</i> ».
14	1.2. Оценява делото на славянските първоучители Кирил и Методий.	Славянските първоучители светите равноапостолни Кирил и Методий .	Преразказ на биография.
15		Историческият и културният процес във филма «За буквите» (преглед и интерпретация на фрагменти от филма).	Устен текст « <i>Цар Борис като историческа личност и важна фигура в културния процес</i> ».
16	Оценява периодите в историята на старобългарската литература	Кирил и Методий – начало на старобългарската книжнина и литература.	27.09

5	17	Прилага на практика знанията	<i>Знам и мога! – писмена контролно-практическа работа. (с. 23) № 1</i>	Контролна работа.
	18	1.3. Оценява делото на славянските първоучители Кирил и Методий.	Учениците на Кирил и Методий в България.	
	19	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	Климент Охридски. Жизнен и творчески път.	Преразказ на биография.
	20	3.3. Разкрива личността на старобългарския писател.	Климент Охридски, Похвално слово за Кирил Философ.	
6	21	4.1. Създава текст повествование, описание, разсъждение по дадена тема или тема по избор.	Функционално-смислови типове текст: повествование.	
	22	3.2. Характеризира мирогледните и жанрови особености на старобългарската литература.	Символното ядро «Слово, Разум и Премъдрост» в Похвалното слово за Кирил Философ от Климент Охридски	Текст-разсъждение на тема «Кирил – защитник и спасител на славянството».
	23	1.3. Демонстрира знания относно книжовните школи и книжовниците по време на Първата и Втората българска държава.	Книжовният кръг при цар Симеон.	Преразказ на биография.
	24		Черноризец Храбър като духовник и писател. Псевдоним или сан? Коя личност стои зад това име?	
7	25	4.1. Създава текст повествование, описание, разсъждение по дадена тема или тема по избор.	Функционално-смислови типове текст: описание.	
	26	3.2. Характеризира мирогледните и жанровите особености на старобългарската литература.	Черноризец Храбър, За буквите като преклонение пред великото безсмъртно дело на светите братя Кирил и Методий.	Цялостно изказване на тема «Силата е в завидната простота и конкретност».
	27	Развива уменията за създаване на текст.	Контролно-практическа работа. Създаване на есе на тема: <i>Свещеното славянско писмо или делото на свят мъж. № 2</i>	Есе.
	28	3.3. Разкрива личността на старобългарския писател.	*Константин Преславски – един от първите архиепери на Българската църква.	Преразказ на биография.

8	29	4.1. Създава текст повествование, описание, разсъждение по дадена тема или тема по избор.	Функционално-смыслов типове текст: разсъждение.		
	30	3.2. Характеризира мирогледните и жанровите особености на старобългарската литература.	*Константин Преславски, <i>Азбучна молитва</i> . Лирически мотиви. Теми и проблеми в творбата.		
	31		*Конкретна историческа действителност в <i>Азбучната молитва</i> , изявена в стара молитвена форма.		Рецитал.
	32	Демонстрира умения за адекватен стилев изказ.	*Публично изказване въз основа на <i>Азбучната молитва</i> на тема: <i>Кой е пазиелят на словото днес?</i>	25.10	Устен текст по темата на урока (с/без дадени ключови думи).
9	33	5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	<i>Монолог.</i>		Текст монолог на тема «Учете се от детството да усещате и чувствате природата, да разбирате мъдростта ѝ».
	34	5.1. Създава свой текст върху прочетеното – пише есе, съчинение.	*Урок за практическа работа. Създаване на есе на тема: <i>Към кого бих се обърнал с молитвени думи? № 3</i>		Практическа работа.
	35	2.6. Анализира развойните тенденции в старобългарските литературни жанрове.	* Апокрифи. Ролята на апокрифната литература в света на православното славянство.		
	36	1.3. Демонстрира знания относно книжовните школи и книжовниците по време на първата и втората българска държава.	*Апокрифна художествена проза.		
10	37	2.4. Участва в диалога, като спазва диалогичното единство.	<i>Диалогично единство (въпрос – отговор).</i>		Диалог на тема «В магазин за кисело мляко и баница».
	38	4.5. Разсъждава относно разпространението на старобългарската литература сред славянския свят и значението ѝ.	* Богомилска книжнина като неофициална култова литература.		
	39		*Апокриф «Ходене на Богородица по мъките». (или <i>Видение Исаево</i>).		

11	40	Демонстрира уменията си за анализ и интерпретация на апокрифната книжнина.	* Образът на Божията майка като представа на средновековния човек за милосърдие и състрадание в <i>Ходене на Богородица по мъките</i> .		
11	41	2.3. <i>Построява монологичен текст (като публично изказване).</i> 5.3. <i>Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.</i>	Контролна писмена творческа работа. Реч на тема «Съвременният модел на обучение се нуждае от промяна» № 4.		Творческа работа.
	42	Демонстрира уменията си за анализ и интерпретация на апокрифната книжнина.	*Човекът и Богът, Земята и Небето, Раят и Адът, провокиращи човешкото съзнание от древността до днес.		
12	43	4.4. Анализира времето и мястото на създаване на старобългарската литература.	Патриарх Евтимий. Жизнен път.		Преразказ на биография.
	44		Книжовното дело на Патриарх Евтимий.		
	45	3.1. <i>Определя макротемата и смисловите части на текста: микротемите, тематични блокове.</i>	<i>Композицията на текста. Абзац. Микротекст. Микротема. Макротекст. Макротема.</i>		
	46	4.4. Анализира времето и мястото на създаване на старобългарската литература.	Търновска книжовна школа: ученици и последователи на Патриарх Евтимий.		
13	47		Стильът «плетение словес» в творчеството на Евтимий.		
	48		Езикът на Патриарх Евтимий в <i>Житие на св. Иван Рилски</i> .	29.11	
	49	3.1. <i>Определя макротемата и смисловите части на текста: микротемите, тематични блокове.</i>	<i>Тема, подтема (микротема) и ключови думи на текста.</i>		Текст-напътствие на приятел-гост на тема « <i>Как най-бързо да стигнеш до мен</i> » с дадени опорни думи.
13	50	3.3. Разкрива личността на старобългарския писател.	Видео-урок за Патриарх Евтимий Търновски.		
	51	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	Григорий Цамблак. Жизнен и творчески път. Дейността му в Молдова и Украйна.		Преразказ на биография.

14	52	3.2. Характеризира мирогледните и жанрови особености на старобългарската литература.	Григорий Цамблак, <i>Похвално слово за Евтимий</i> .		
	53	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Видове свързаност на текста.		
	54	3.2. Характеризира мирогледните особености на старобългарската литература.	Реторически натрупвания и засилена метафорика в <i>Похвалното слово за Евтимий</i> .		Дискусия на тема « <i>Старобългарската литература съдържа конкретнoисторически и общозначими идеи</i> ».
	55	3.2. Характеризира мирогледните особености на старобългарската литература.	Патриарх Евтимий като личност в <i>Похвалното слово за Евтимий</i> .		
	56	4.5. Разсъждава относно разпространението на старобългарската литература сред славянския свят и значението ѝ.	Похвалното слово като жанр.		
15	57	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Основни начини за постигане на езиковата свързаност на текста: лексикално повторение, местоимения, съюзи.		
	58	5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Съчинение на тема <i>Похвалното слово за Евтимий като израз на почит към духовен наставник. № 5</i>		Текст-разсъждение на тема « <i>Похвалното слово за Евтимий като израз на почит към духовен наставник</i> ».
	59	Систематизиране и обобщаване на знанията.	Междудисциплинарна дейност.		
	60	Систематизиране и обобщаване на знанията.	Междудисциплинарна дейност.	20.12	
16	61	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Основни начини за постигане на езиковата свързаност на текста: синонимизация.		Изследователска научна работа на тема « <i>Фразеологизмите като синоними на...</i> ».
	62	1.4. Възприема Българското възраждане като исторически и културен процес.	Българското възраждане като исторически и литературен процес.		

	63	1.5. Възприема Българското възраждане като исторически и културен процес.	Българската възрожденска литература. Жанрове. Темы и идеи.		
	64	1.4. Възприема Българското възраждане като исторически и културен процес.	Същност и периодизация на българската Възрожденска литература.		
17	65	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Основни начини за постигане на езиковата свързаност на текста. <i>Синоними</i> .		
	66	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	Паисий Хилендарски като монах, народен будител, родоначалник и идеолог на Българското възрождане.		Преразказ на биография.
	67	4.6. Коментира новаторската същност на <i>История славянобългарская</i> и характеризира Паисий като личност от нов тип.	Паисий Хилендарски, <i>История славянобългарска</i> .		
	68		Паисиевата история като средство «за обогатяване на разума», «за умна наслада» и за «полза на себе си и на другите».		Дебат на тема «Актуални ли са мислите на Паисий днес?».
18	69	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Тренировъчни упражнения върху начините за постигане на езикова свързаност на текста.		Тренировъчни упражнения .
	70	4.6. Коментира новаторската същност на <i>История славянобългарская</i> и характеризира Паисий като личност от нов тип.	Актуалност за значимите цитати от <i>История славянобългарска</i> .		
	71	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	*Софроний Врачански . Жизнен и творчески път.		Преразказ на биография.
	72	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възрождането.	*Софроний Врачански, Из Житие и страдания грешного Софрония (отделни части по избор на учителя).	31.01	

19	73	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Практическо съчинение-разсъждение «Защито съм влюбен...»	Редактиране на свой или чужд текст.
	74	4.7. Разгръща в писмен текст темите и проблемите в литературата през Възраждането.	*Автобиографията на Софроний като книга за страданията на българския народ.	
20	75	4.3. Пише анотация на текста.	*Възрожденският летопис за човека и неговото «смутно време».	
	76	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	Добри Чинтулов. Живен и творчески път. Особености на Чинтуловата поезия.	Преразказ на биография.
	77	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	<i>Взаимопроверка с елемент на коментар на съчинение-разсъждение «Защито съм влюбен...».</i>	
	78	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст за: заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герой, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Добри Чинтулов. Образът на водача и на бурята в стихотворенията <i>Вятър ечи, Балкан стене</i> и <i>Българи юнаци</i> .	
	79	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	Добри Чинтулов. Вик за пробуждане, насочен към душата на българина в стихотворението <i>Стани, стани, юнак балкански</i> .	Рецитал.
	80	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	Добри Чинтулов. Посоченият от Чинтулов път на доброто, любовта и съгласието в стихотворението <i>Къде си, вярна ти любов народна?</i>	Песен «Къде си вярна ти любов народна?».

21	81	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Видове съкращения на текста: план, конспект.	Словесен научен конспект на предложена картинка:
	82	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	*Петко Рачов Славейков. Живнен и творчески път на писател, редактор, издател, преводач, общественик и политически деец.	Преразказ на биография.
	83	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	*Петко Рачов Славейков. Изповед на една дълбоко трагична личност в елегията <i>Не пей ми се</i> .	Характеристика на жанра <i>елегия</i> .
	84	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	Лирическият диалог между Хр. Ботев и П. Р. Славейков с творбите си <i>Не пей ми се</i> и <i>Хайдутки</i> .	
22	85	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Видове съкращения на текста: реферат, анотация.	Анотация.
	86	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	*П.Р. Славейков. Драматичните терзания и патетична изповед на личността в <i>Жестокостта ми се сломи</i> .	
	87	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	Безпределната обич на лирическия герой към своя народ и родина в стихотворението <i>Жестокостта ми се сломи</i> .	Презентация на тема «П. Р. Славейков – песимист ли е или оптимист?».
	88	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст за: заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	**П.Р. Славейков. Традиционният повседневен живот на българската селска общност в поемата <i>Изворът на Белоногата</i> .	28.02

23	89	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Изисквания за изработване на литературно съчинение.	Аргументи, свързани с мисълта «Свободата е най-висшето благо».
	90	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	** Женският образ като символ на поробена България в поемата <i>Изворът на Белоногата</i> .	
	91	3.7. Акумулира информация за доброто разбиране на художествен текст за: заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Контролен тест върху творчеството на Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Добри Чинтулов, П. Р. Славейков. № 6	Контролен тест.
24	92	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	Любен Каравелов. Жизнен и творчески път на човека творец и революционер.	Преразказ на биография.
	93	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Създаване на литературно съчинение: <i>увод, теза, аргументативна част, заключение.</i>	Литературно съчинение на тема «Трагично противоречие между индивидуалния избор на Гергана и историческата действителност на робството» или «Гергана като образ на идеалната българка».
	94	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Л. Каравелов. <i>Из Българи от старо време.</i> Портрет на Хаджи Генчо и дядо Либен. Съотнасяне и противопоставяне на героите.	
	95		Къщите на Х. Генчо и дядо Либен като своеобразни знаци на отминалото «старо време».	Анализ на фрагменти от текста
	96		Духовният живот на главните Каравелови герои.	

25	97	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Подобряване на текста (редактиране).		
	98	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Понятието «ученост» в повестта. Църквата и училището в «старото време».		Подробен преразказ на тема «Училището на Хаджи Генчо».
	99		Отношенията между моми и ергени в спомените на дедите (интервю). Характер на интимните чувства и формата на изразяването им в <i>Българите от старо време</i> . Сравнение.		Рецитал.
	100		Отношението на Каравелов към героите си. Ролята на хумора и сатирата в изграждането им.		
26	101	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Редактиране на текст.		
	102	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Целта на Каравелов да запознае руснаците с един братски славянски народ. Отговор на въпроса <i>Какви са българите</i> от старо време?		Отговор на литературен въпрос « <i>Какви са били българите от старо време?</i> ».
	103		Христо Ботев . Жизнен и творчески път.		Преразказ на биография.

104	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Христо Ботев, <i>До моето първо либе</i> . Проблем за избора между личните чувства и дълга към отечеството.	27.03	Преразказ на молбата на лирическия герой, отправена към любимата (<i>със собствени думи</i>).
105	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Правописни норми в българския книжовен език.		Съобщение на тема «Грамматиката на българския език и граматиката на изучавания от мене чужд език е ...».
106	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст:	Христо Ботев, <i>До моето първо либе</i> . Образът на либето.		
107	за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Христо Ботев, <i>До моето първо либе</i> . Понятията роб и глас .		Отговор на литературен въпрос на тема «Какъв е гласът в песента и каква е песента в робството?».
108		Христо Ботев, <i>На прощаване</i> . Най-скъпият и най-светлият образ на майката.		
109	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	<i>Знам и мога!</i> – писмена контролно-практическа работа (с. 61). Правописни норми в българския книжовен език. № 7.		Контролно-практическа работа .
110	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Христо Ботев, <i>На прощаване</i> . Изисквания към майката в случая, «ако загине юнакът».		Издаване на мнение «Според мене лирическият герой не е/е жесток по отношение към майка си».
111		Христо Ботев, <i>На прощаване</i> . Майката и ритуалът как да се посрещне юнака-победител.		Рецитал .
112		Христо Ботев, <i>Пристанала</i> . Мотивът на майчината клетва, познат от фолклора.		Подобен преразказ на творбата.

29	113	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Граматични норми в българския книжовен език: определеност, бройна форма.		
	114	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Христо Ботев, Пристанала. Преглед и анализ на свободния художествен превод на руски език на творбата от Инеса Соколова, наречен <i>Беглянка</i> .		Изразително четене на руския превод.
	115	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст за: заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Христо Ботев, Пристанала. Вторичен поглед на майчината клетва като на опит на предпазване на момичето от...		
	116		*Христо Ботев, Фалш на официалната представа за героизма и славата в памфлета <i>Смешен плач</i> .		Историческа справка за ситуацията в Париж.
30	117	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Граматични норми в българския книжовен език: форми за учтивост, местоименни форми.		
	118	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	*Христо Ботев, Мнението на Ботев за Париж като за столицата на разврата в <i>Смешен плач</i> .		Определение на жанра памфлет.
	119		*Христо Ботев, Преценките на Ботев за исторически личности в памфлета <i>Смешен плач</i> .		Отговор на литературен въпрос «Защо според Ботев Алесандр Македонски е варварин и разбойник?».
	120	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	**Христо Ботев, <i>Майце си, Хаджи Димитър, Обесването на Васил Левски, Моята молитва</i> – националната героика в творбите.	30.04	

31	121	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Пунктуационни норми в българския книжовен език при обръщение, междуметия и частици, еднородни части, подчинени изречения, обособени части, изрази с деепричастие, вметнати части.		
	122	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	**Христо Ботев. <i>Майце си, Хаджи Димитър, Обесването на Васил Левски, Моята молитва</i> – образът и ролята на майката в творбите.		Разсъждение върху предложени творби и картини:
	123	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	**Христо Ботев. <i>Майце си, Хаджи Димитър, Обесването на Васил Левски, Моята молитва</i> – обръщението към близък в творбите.		
	124	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	**Христо Ботев. <i>Майце си, Хаджи Димитър, Обесването на Васил Левски, Моята молитва</i> – образът и ролята на природата в творбите.		Въпроси и отговори по темата на урока.
32	125	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Пунктуационни норми в българския книжовен език в просто изречение, с употреба на двойни съюзи, в сложно изречение.		
	126	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	**Христо Ботев. <i>Майце си, Хаджи Димитър, Обесването на Васил Левски, Моята молитва</i> – образът на българския народ в творбите.		

127	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Контролен тест върху творчеството на Христо Ботев. № 8.	Контролен тест.
128		Анализ на контролния тест върху творчеството на Христо Ботев.	
33	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	<i>Знам и мога! – писмена контролно-практическа работа (с. 71). № 9.</i>	Практическа работа.
130	2.7. Дава оценка на просветителските и революционните идеи, определящи мирогледната същност на българските възрожденци.	Рецитал и презентативно представяне на проект от творчеството на Добри Чинтулов.	Рецитал и презентация на проект от творчеството на твореца.
131	2.7. Дава оценка на просветителските и революционни идеи, определящи мирогледната същност на българските възрожденци.	Рецитал и презентативно представяне на проект от творчеството на Константин Преславски.	
132	2.7. Дава оценка на просветителските и революционните идеи, определящи мирогледната същност на българските възрожденци.	Рецитал и презентативно представяне на проект от творчеството на Любен Каравелов.	
34	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Контролно съчинение на свободна тема. № 10.	Съчинение на свободна тема.
134	2.7. Дава оценка на просветителските и революционните идеи, определящи мирогледната същност на българските възрожденци.	Рецитал и презентативно представяне на проект от творчеството на Христо Ботев.	Рецитал.
135	Систематизиране и обобщаване на знанията.	Междудисциплинарна дейност	
136	Систематизиране и обобщаване на знанията.	Междудисциплинарна дейност	29.05

При дългосрочно проектиране важно е разбирането, че дисциплината Български език и литература обединява и интегрира две образователни области – лингвистическата и литературно-художественната, които имат обща цел – формиране на личността, способна да се приобщи към изкуството на слово. Затова трябва въз основата на интегриран подход да се планира постепенно и качествено формиране на курикулумните компетенции у учениците. Тъй като компетенцията не се формира за един урок час, съответно, логично е урокът да се проектира и се реализира в по-широк контекст в зависимост от функцията си в рамките на модула и в процеса на формирането на компетенция.

2.3. Краткосрочно проектиране

Акцентиране на формирането на компетенциите не изключва понятието операционални *цели*, а напротив, предполага неговата актуализация при разработване на дидактическия проект на урока. Целите на урока позволяват да се конкретизират единиците на компетенциите, които се формират и се развиват.

- Учителят сам определя приоритетните единици на компетенциите за конкретния урок и ги конвертира в цели (4-6 цели за един проект) в зависимост от темата и типа на урока.

Предлагаме вариант на дидактическия проект за 11. клас в логиката на Курикулума 2019.

УРОК ЗА НОВИ ЗНАНИЯ. (*Урок втори по творбата от Иван Вазов «Дядо Йоцо гледа»*).

Тема: «*Да видиш и да гледаш «българското» по Вазовия разказ «Дядо Йоцо гледа»*».

ЕДИНИЦИ НА КОМПЕТЕНЦИИТЕ:

- 1.1. Осъзнава ролята на творчеството на Иван Вазов за историческата памет на българския народ.
- 2.4. Участва в дискусия или дебат – самостоятелно или в екип, като проявява толерантност към другите участници.
- 2.9. Коментира естетическите възгледи на твореца и основния метод на неговото творчество.
- 3.1. Обсъжда основните **теми, идеи и жанрове в творчеството на твореца.**
- 4.1. Владее нормите на съвременния български книжовен език и редактира отклоненията от тях.
- 4.6. Извлича информация от текстовете на документи.
- 4.7. Коментира особеностите на историческото време, когато твори писателят и произведенията му, в които то е пресъздадено.
- 5.2. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит и спрямо познанията, които има за гражданското общество.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ (*слагат се в началото на урока от учениците*):

1. Да се определят жанровите и композиционните особености на творбата;
2. Да се характеризира главният герой от разказа;
3. Да се анализират отделни фрагменти от текста;
4. Да се направи кратък конспект на анализа в хода на урока;
Да се определят художествената идея и замисълът на автора.

РЕСУРСИ:

1. Презентация към урока;
2. Аудио-разказ «Дядо Йоцо гледа»;
3. Принтиран текст за всеки ученик към четвърти етап на урока – навлизане в езиковата тема «Стилистична грешка като нарушаване на нормата».

ХОД НА УРОКА

№	Етапи на урока	Дейност на учителя	Учебна дейност на ученика	Препоръчителни продукти	Единици на комп.	Ресурси	Оценяване
1.	Организационен момент.	Приветства учениците. Активизира учениците за самостоятелно поставяне на целите на урока.	Определят основните видове дейност от урока, съответно темата. Поставят пред себе си цели и задачи на урока.	План на урока;		1 мин.	
2.	Речево развитие/ активизиране на речта.	Предлага на учениците да изслушат 1-та минута от аудио-разказа, като акцентират вниманието си на думите обръзнали и бял .	Слушат аудио-разказа «Дядо Йоцо гледа». Дават тълкование на думите. Включват думите в свои изречения.	Работа с тълковен и синонимен речник; Изречения с употребени нови думи.	4.1.	Първата минута от аудио-разказа «Дядо Йоцо гледа» 3 мин.	Словесно оценяване. <i>Запис на най-сполучливите изречения на дъската.</i>
3.	Повторение и разширения на теоретичните знания за жанровете в българската литература.	Предлага на учениците на слайд 3 с написани в обръкран ред различни жанрове в литературата.	Подреждат жанровете в три групи: 1. Епическа творба 2. Лирическа творба 3. Драма	Конспект на жанрово групиране	3.1.	Слайд 3. 3 мин.	Индивидуално оценяване на отделен ученик, извършващ задача на дъската. Взаимопроверка и взаимомоценяване.

4.	Запознаване с новия материал. <i>Навлизане в езиковата тема «Стилистична грешка като нарушение на нормата».</i>	Предлага на учениците информация за историята на създаването на разказа на отделни прINTRИРАНИ листове с допуснати правописни и пунктуационни грешки Излиза във зборникът „Видено и чуто“ през 1901 година; най-вероятен повод за създаването му – биографията на Ботев_ написана от З. Стояноф_ в която са споменава идин старик – дядо Йоцо, единствен свидетел на смъртта на четници и черкези при битката край милин камък (Ж. Иванов – «Разказите на Вазов»).	<i>Преписват текста, като редактират пропуснатите запети и редактират правописните грешки.</i> Записват важното от получената информация. <i>Изваждат глаголите от текста и определят глаголото им време.</i>	Конспект на важна историческа справка към разказа.	4.7. 4.6. 1.1.	Слайд 4 4 мин.	Индивидуално оценяване на отделен ученик, извършващ за-дачата на дъската. Взаимопро-вер-ка и взаимооце-няване.
5.	Работа с текста.	Слага на учениците задача по най-краткия начин да преразка-жат текста, като акцентират вни-манието на времето и имената на основните герои от разказа.	Преразказват твор-бата по верига.	Преразказ.		2 мин.	Оценява се реч-та на учениците, като се поправят допусканите грешки.
6.	Литературен анализ на разказа.	Учителят поставя задачи за ре-шаване и разсъждение пред учениците: 1. Определете жанровите и композиционни особености; хронотопа; авторовата пози-ция. 2. Определете времето и прос-транството в разказа.	Анализира разказа, като следват по-ставените въпроси. Работят устно, като някои моменти за-писват в тетрадките си.	Записани тезиси по въ-просите след завършената дискусия.	4.1. 2.1.	Сравнение с материала от приложени-е 2 4 мин.	Оценява се устната реч на учениците, като се отчитат ве-рните отговори на поставените въпроси.

7.	Анализ върху опозицията «вижданегледане». Учителят предлага на учениците да изслушат откъс от аудио-текст (1 мин – 1.30 мин.) с поставена предварителна задача: 1. Тълкувайте парадокса «виждаш слепец». Учителят предлага на учениците писмена работа: 2. Как авторът противопоставя главния герой дядо Йоцо на останалите? Отговорете на въпроса, като докоснете такива понятия, като морал на възрожденския българин, елементи от портретна характеристика, активна диалогична нагласа към света, емоционално състояние, духовно-психологическа реакция. Учителят акцентира вниманието на учениците на маркираните фрази от текста за анализ и тълкувание. - авторови ремарки – „запхтян от вълнение“, „учуден“, „въздиша от радост“; - жестове, поведение – глаголите „побара“, „попила“, „похвана“; - сълзите, речта – „Господи, бидох!“;	Слушат. Тълкуват предложения парадокс писмено. Отговарят на въпроса писмено. Участват в беседа, диалог, в дискусия и оспорват мнение, различно от своето, като проявяват толерантност и учтивост в общуването.	Мини текст-разсъждение. Отговор на литературен въпрос.	4.1.	Речник: опозиция - Противопоставяне, противопоставяне на решение или предложение. Аудио-текст (1 мин – 1.30 мин.). Приложение 4.	Оценява се умението за дълбок литературен анализ с елементи на разсъждение; активно участие в дискурса.
				2.4.	От 22.40 мин на аудио-разказа. 20 мин.	

	Навлizанe в езиковата тема «Стилистична грешка като нарушаване на нормата».	- съжалително отношение към стареца – „вдетинен старец“, „смеят се на простотията Йоцова“, „ухилено“ подвикват, „Някой луд?“, свършени глаголни форми, еднократност – „един път“, „един ден“; - трите срещи на героя – с „българското“; От предложените маркирани фрази да извадят думи по категории: неутрални, разговорни, диалектни. Учителят предлага на учениците въпроси за резюмиране: Какъв сериозен укор отпраща авторът към съвременниците си, използвайки думите «гледаме равнодушно», «поглед безжизнен»? Какво символизира смъртта на главния герой? Защо трябва да умре? Мястото на смъртта му е високо в планината – какво според вас това би могло да означава?	Отговарят устно. Преписват думите, като ги групират: неутрални, разговорни, диалектни. Разсъждават устно, като стигат до идеята на разказа.	4.1. 4.6.		

8.	Анализ на отзива към разказа от литературни критички.	Учителят демонстрира цитат от отзива за разказа на М. Цанева със задача да резюмират как разбират изказа. Социална задача – „лебедова песен“ на възрожденския пиетет на твореца към Отецеството; стремеж „да слее органично възторга и разочарованието, критическия и строителния патос“ (М. Цанева).	Разсъждават устно върху цитата на М. Цанева. Спазват нормите на книжовния изговор при свои публични изказвания.	Публично изказване Определение на думата <i>пиетет</i> .	4.1. 2.9. 1.1.	Слайд 5 Речник: пиетет - дълбоко уважение, благоговение, преклонение. 5 мин.	
9.	Домашна работа.	1. Да намерят и препишат кулминационния момент от разказа. 2. Да напишат есе на тема «Приритетът на виждането над гледането в разказа «Дядо Йоцо гледа»» .	Записват домашната работа. Задават уточняващи въпроси.	Творческа работа по дадена тема. (8-10 изречения).	4.1. 5.2.	1 мин. Приложение 5 (на следващия урок).	Домашната работа ще бъде оценена на следващия урок, като ще се обръща внимание на езиковата тема «Стилистичната грешка като нарушаване на нормата» .
10.	Рефлексия.	Учителят се позовава към целите и задачите на урока, като съпоставя с учениците извършената работа.	Анализира дейността си по време на урока.			1 мин.	
11.	Оценяване.	Оценява работата на учениците.	Самооценка.		2.1.	1 мин.	Оценява се работата на целия клас, както и на отделни ученици с допълнителни препоръки.

1. Жанрови и композиционни особености; хронотоп; авторова позиция.

- А) Стройна и логична постройка; следва хронологията на събитията; образът на героя се разгръща в отделни, ярко идейно обособени и графически открити епизоди, подредени в градация.
- Б) Авторската реч играе организираща роля между моментите и изяснява идейния замисъл; авторът се идентифицира и с двете противоположни гледни точки в текста – в началното въстъпление задава тълкуването на последвалите събития; „ние” – идентификацията приобщава разказвача към общността на дочакалите свободата, но останали равнодушни към нея („обръгнали вече”, „гледаме равнодушно”); сложен емоционален тон, преплитане на противоречиви чувства (радост от осъществяването на националния идеал и болка за онези, които не са го дочакали); в същинската част авторът се дистанцира от съселаните на дядо Йоцо и същевременно се идентифицира с неговата позиция чрез активното съпреживяване на ставащото с героя.

2. Времето и пространството в разказа.

- В) Време на действието – на границата на две епохи: предосвободенска („преди”, „когато си спомняме”) и следосвободенска (система от глаголни времена – „възкръсна”, „гледаме”); граничността – функционална за противопоставянето на високите възрожденски идеали и непълноценното им осъществяване в новото време; миналото – нравствен коректив на настоящето.
- Г) Пространство – затънтено селце, горе в планината, „загнездено” (заседнало, вкоренено), оградено „с кошари” (затворено, изолирано пространство), неподвижно; откъснатостта – функционална в идейно-образно отношение – изолация от българското социално и политическо пространство (изречението на липсите – „не идеше”, „никой не четеше”, „нямаше” и т.н.), нарушен диалог между хората („крамоли и глъчки”), но и накарънена сетивност на хората, загубили са способността си да ценят „българското”; продължават да носят бремето на духовни лишения, на инерция и социална пасивност, онаследени от робството.

3. Опозиция «виждане-гледане».

- А) Задава се чрез парадокса („виждащият слепец“), осъществен чрез заглавието и разказа за героя, който е сляп; слепотата в началото е синоним на умирането; с умирането на очите умира и духовната същност на човека; повествованието доказва обратното – дядо Йоцо е единственият, съхранил своята духовност; слепотата – устойчив архетипен модел, свързан с по-висок духовен статус, богоизбраност, дарба да „вижда“, прозира и тълкува неща, недостъпни за сетивата на „гледащите“ простосмъртни; „възкръснал“ – смърт оживяване (прераждане).
- Б) Осъществява се чрез противопоставянето на главния герой – дядо Йоцо, и останалите:
- главен изразител на патриотичната тенденция; въплъщава морала на възрожденския българин; „архетипен български характер“, с „надличен идеал“ (С. Янев);
 - открит от останалите „гледащи, но невиждащи“ чрез пряко противопоставяне („обаче“), чрез числителното „един“, чрез елементи от портретна характеристика (84-годишен, „прост, но събуден“ – метафора за духовна свобода), чрез проследяване на житейската му съдба;
 - противопоставен чрез активната си диалогична нагласа към света (той е питащ човек; въпросите му са израз на вътрешната му потребност да „види“ „де българското“, да разбере, да познае свободата, която в неговата памет няма образ; двете понятия в съзнанието му са сакрализирани) и пасивната реакция на другите.

Приложение 5

- противопоставен чрез активното си битие, изразено чрез емоционалните състояния и духовно-психологическите реакции (авторски ремарки – „запъхтян от вълнение“, „учуден“, „въздиша от радост“; жестове, поведение – глаголите „побара“, „попипа“, „похвана“, сълзите, речта – „Господи, бидох!“) на монотонното съществуване (небитието) на останалите, в чиито реакции липсва емоционално отношение към ставащото, чужди са им удивлението, вълнението и възторгът на героя и се отнасят към него съжалително („вдетинен старец“, „смеят се на простотията Йоцова“, „ухилено“ подвикват, „Някой луд?“);

синонимното противопоставяне

„неслучване-случване“, което съответства на еднообразното, скучно, повтаряемо битие в селцето, на безвремието (несвършени глаголни форми, наречия за повторителност „пак“, „все“, определението „същите“, еднообразни описателни фрагменти) и събитията в живота на героя (свършени глаголни форми, едно-

кратност – „един път“, „един ден“); чрез трите срещи на героя с „българското“ (идването на околийския началник, завръщането в отпуск на единствения войник от селото и прокарването на железен път през Искърското дефиле) Вазов очертава модела на българската държавност;

приоритет на „виждането“ над „гледането“

глаголът „вижда“ в текста е свързан с „българското“, „свободна България“, околийския началник, войника и железницата и носи позитивна конотация, докато глаголът „гледам“ и неговите производни („гледаме равнодушно“, „поглед безжизнен“ и др.) провокират негативни чувства; авторът отправя сериозен укор към съвременниците си, изменили на светлия възрожденски идеал и неоценили прогресивното значение на Освобождението, но с болка разкрива и прозрението си, че само слепият, който не може да познае реалността с нейните недъзи и живее със субективната си представа за нея, може да ѝ се зарадва (пряката авторова намеса в кулминацията – „...Честит слепец!“).

Смъртта на дядо Йоцо – внушение за невъзможната съпоставка на видимия свят и виденията за него, за неосъществимото пренасяне на възрожденската ценностна йерархия в новото време; умира във високото пространство (на скалата) – метафора за високите идеали на героя, изпълнил духовната си мисия, създал света на българското.

3. МЕТОДОЛОГИЧНИ БЕЛЕЖКИ ЗА ПРЕПОДАВАНЕ-ИЗУЧАВАНЕ-ОЦЕНЯВАНЕ ПО ДИСЦИПЛИНАТА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

3.1. Специфика на дидактическите стратегии при преподаване-изучаване на *Български език и литература*

Как да изберем адекватни методи за формиране на необходимите компетенции? Истина е, че не съществуват абсолютно некомпетентности форми и методи на учебна работа. Обаче, някои форми и методи, ако не са натоварени със специален акцент или допълнение (например групово целеполагане или самооценка), не работят достатъчно ефективно за развитие на ключови компетенции (монолог на учителя; информираща беседа; демонстрация на видеофилм; екскурзия; традиционна контролна работа и други подобни).

Учителят трябва да намери баланса между традиционните и интерактивните методи и форми на преподаване. Но най-добре работят за формиране на компетенции техники за развитие на критическо мислене, които осигуряват трайни и достъпни знания, успешно представени от самия обучаем, а също така градят умения за работа в екип, за търсене, намиране и излагане на аргументирани доводи, за оформяне на собствено мнение, но и за зачитане това на другите.

Препоръчваме Гидовете за учителя в лицейска степен, издадени в 2007 и в 2010 година, където са разгледани доста от техниките за развитие на критическото мислене. Повечето от необходимите единици на съдържанието, посочени в Курикулума 2019 има в издадените в Молдова учебниците по Български език и литература за лицейска степен. Важното е всички текстове – художествени, публицистични, учебни и от литературната критика – да се използват с цел да се формират КОМПЕТЕНЦИИ.

Според А. В. Хуторской, изключително важно е по време на урока да се създаде **евристична образователна ситуация, която осигурява** няколко основни технологични елемента на обучение: мотивация на дейността; проблематизация на темата; лично решаване на проблема от учениците; демонстрация на образователния продукт (резултата на работата); съпоставка на резултатите, постигнати от различни ученици; търсене и съпоставка с културно-исторически аналогии; рефлексия на резултатите (оценка и осъзнаване на отношението към постигнатото); и, което е важно, стимулира учениците за създаване на собствен образователен продукт.³

³ По-подробно за технологията на евристичното обучение виж в работата на А.В.Хуторской «Технология эвристического обучения. Концепции и модели». – М., Школьные технологии, 1998 г., № 4.

Всъщност, става дума за тристепенен модел за учене и преподаване с основните му етапи: **1. Събуждане на интереса; 2. Осъзнаване на смисъла; 3. Рефлексия.** **Подчертаваме** като важен момент: ключово звено в урочната система е Рефлексията. Това е интелектуален или емоционално-афективен процес на осъзнаване на собствената дейност от страна на учениците. Препоръчва се при проектиране да се планират и цели уроци, посветени именно на рефлексивна дейност, което не само гарантира обратна връзка за педагога, но е и етап от процеса на самоосъзнаване на учениците.

Ролята на учителя е да обобщава казаното от обучаваните; да задава добре обмислени въпроси; да обяснява неясности; да поставя задачи на обучаваните; да работи заедно с тях; да създава атмосфера, в която лицеистите ще задават въпроси и внимателно ще изслушват отговорите на другите в групата.

3.2. Стратегии и инструментарий на оценяване на резултатите на обучението в логиката на модернизирания курикулум

Оценяването не бива да се свежда до количественото, а непременно трябва да се съчетава с качествено оценяване. Оценяването трябва да включва иновационни технологии: рейтинг, многоаспектно оценяване, само- и взаимнооценка.

В основата на оценките по *Български език и литература* трябва да са поставени преди всичко комуникативната, етносоциокултурната и интеркултурната компетенции. Освен традиционните методи на оценяване (писмени, устни и практически задачи) в практиката на съвременния учител, работещ върху формиране на компетенции, все повече навлизат такива методи на оценяване като изследване, проекти, портфолио, оценъчни дидактични игри, тестиране.

Преди да оценяваме, първо трябва да определим: целта на конкретното оценяване; подхода за оценяване; обема на проверяваните знания и умения; адекватността на избраните форми по отношение на целта и обема; праговото ниво за „издържал“ и скалата за оценяване в десетобални оценки; процедурата на оценяване – мястото, времето и реда за провеждане на изпитване; изискванията към оценяваните; критериите за оценяване.

С какво може да помогне оценяването на лицеиста?

- Да разбере кое е най-важното от изучавания материал.
- Да разбере какво точно умее и какво още не се получава.
- Да разбере какво не знае и какво не умее да прави.
- Да наблюдава критически своето напредване в съдържанието.

Типове на оценяване в лицейската степен

В зависимост от критериите се отделят следните типове на оценяване:

1. *В зависимост от това кой оценява: вътрешно (учител); външно; самооценяване.*

2. В зависимост от формата на оценяване: устно/писмено/практическо;
3. В зависимост от интеграцията на учениците в образователния процес:
 - **първично** оценяване: изяснява ситуацията в началото на учебно-възпитателния процес, позволява на учениците и на учителя да придобият адекватна представа за нивото на подготовка и за евентуалните проблеми, които трябва да се преодолеят, за да отговорят на изискванията и за да овладеят необходимите компетенции.
 - **формативно или динамично** оценяване (текущо): систематичните проверки на целия материал у всички ученици съпровожда целия дидактико-възпитателен процес;
 - **нормативно оценяване (сумативно и финално)**: провежда се в края на определен учебен период (семестър, година, учебна степен) с цел установяване нивото на сформираните компетенции. Обикновено това оценяване е външно (национално оценяване, оценяване по решение на педагогическия съвет/дирекцията на учебното заведение). В края на лицейската степен се провежда външното финално сумативно оценяване – в рамките на БАК.

Методи на оценяване биват: традиционни: проверка, оценяване, сертификация, включено наблюдение, устно препитване (на черната дъска, от място), проверка на писмени работи, взаимно оценяване, поощрение, одобрение и др.; съвременни: оценяване с помощта на компютъра, учебно портфолио на ученика, концептуални карти, рефлексивен дневник и т. н.

Средствата за оценяване могат да се класифицират като: 1. Затворени въпроси (Диктовка; Преразказ; Вярно/Невярно; Двухалтернативни; Множествен избор; Съпоставяне); 2. Отворени въпроси (Съчинение по дадено начало; Доклад; Анотация; Резюме; Реферат, Конспект; Есе; Въпроси с кратък отговор; Въпроси за допълване); 3. Практически задачи (Сценично представяне; Създаване на художествена творба; Създаване на модел (макет); Лабораторно изследване; Изследователски проект; Презентация; Участие в дискусия; Ролева игра; Проблемна ситуация).

СРАВНЕНИЕ на средствата за оценяване

Практически задачи; Отворени въпроси	Затворени въпроси
<i>Разнообразни по формат. Често се използват. Лесно се формулират. Трудно се оценяват. Оценката е субективна. Проверяват продуктивност. Добри са за проверка на умения като: приложение, анализ, синтез и оценка.</i>	<i>Само 4-5 формата. Използват се по-малко. По-трудно се създават. Оценяват се автоматично. Оценката е обективна. Проверяват репродуктивност. Добри са за проверка на: факти, събития, понятия, принципи и закони, но могат да проверяват и умения.</i>

Изисквания към оценяването:

- Обективност: сходни форми, еднакви критерии, без лично отношение.
- Етичност: зачитане на правата, достойнството и различността.
- Справедливост: всички трябва да имат равни възможности за успех.
- Прозрачност: кого, кога и как ще оценяваме.
- Отговорност: да отчитаме ефекта върху оценявания и институцията.
- Адекватност: изпитните форми да са адекватни на целите оценяването.
- Своевременност: да поддържа ефективна обратна връзка.
- Ефективност: оценяването да не отнема цялото ви време, а и на лицеистите.

Ще назовем няколко форми, които проверяват комплексно знания и умения за приложение на знания, анализ, синтез и оценка. Например, **резюме, есе; проблемна ситуация, портфолио**. Ще предложим по-нататък критерии за оценка на резюме и примерна схема за оценяване на есе.

Критерии за оценка на резюме

1. Умее да извлича информация от текст и да я обработва в съответствие с поставената задача.
2. Умее да композира и структурира текста, като се съобразява с поставената задача.
3. Владее и прилага книжовноезиковите норми на съвременния български език (правописна, граматична, пунктуационна).
4. Умее да подбира и съчетава езиковите средства с оглед на стиловата уместност.

Примерна схема за оценяване на есе

	A	B	C	D	
Есето съответства на темата.					Есето не съответства на темата.
Темата е разкрита дълбоко.					Темата е разкрита повърхностно.
Аргументите са логично структурирани.					Аргументите не са свързани логически, непоследователни са.
Фактите се представят точно.					Има доста неточни факти.
Оригинално и творчески.					Банално (стандартно, без индивидуална проява).
Концентриран и стегнат текст.					Текстът не е стегнат, има много повторения.
Четливо и добре оформено.					Работата трудно се чете.
Разумен обем.					Прекалено дълга/кратка работа.
Няма граматични грешки.					Има доста граматични грешки.
Няма правописни грешки.					Има правописни грешки.
Умело цитиране.					Грешки при цитиране, плагиат.

Библиография

1. Cadrul de referință al Curriculumului Național, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 432 din 29 mai 2017.
2. Codul Educației al Republicii Moldova, modificat LP138 din 17.06.16, MO184-192/01.07.16 art.401, intrat în vigoare 01.07.16.
3. Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”.Publicat: 21.11.2014 în Monitorul Oficial Nr. 345-351.
4. Curriculumul de bază.Sistem de competențe pentru învățământul general, 2018.
5. Cadrului European Comun de Referință pentru Limbi, 2018.
6. Guțu, VI. Curriculum educațional. Chișinău: CEP USM, 2014.
7. Evaluarea curriculumului național în învățământul general. Studiu. Chișinău: MECC, IȘE, 2018.
8. Bucun, N.; Guțu, VI.; Ghicov, A. [et al.] Evaluarea curriculumului școlar. Ghid metodologic. Chișinău: IȘE, 2017.
9. Алипиева А. Литературата като култура в училищния образователен дискурс. В сп. Български език и литература, 1998, № 4.
10. Быстрова Е. А., Черкезова М. В. О филологическом образовании в школе. В: „Педагогика”, 1997, № 6, с. 43–49.
11. Базовый куррикулум. Нормативные документы. Кишинэу: ИППИ, 1998.
12. Воробьев, В. В. Културологичната парадигма на руския език. 1994.
13. Гадамер Х.Г. Значение на хуманистичната традиция в науките за духа. В: Истина иметод. ЕА, Плевен, 1997.
14. Гуцу В. Основы национального куррикулума. Кишинэу, 2007.
15. Дамянова А. Конструктивизмът – новата образователна парадигма? В сп. Български език и литература, 2005, № 5.
16. Демирева К. Обучението по български език и литература в Молдова. Български език и литература. София, 2002, №1.
17. Демирева К., Рацеева Е., Кара Н. Гид за приложение на курикулума по български език и литература в лицейските класове. Кишинэу, 2007.
18. Демирева К. Интертекстуалност, мултикултурно образование, критическо мислене. В сп. Български език и литература, 2008, № 4.
19. Димитрова Г. Лингвокултурологията – наука от постнекласическата епоха. Електронно издателство LiterNet. 2008.
20. Гейхман Л.К. Интерактивное обучение как модель межкультурной коммуникации. – В: Вестник МГУ. Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2003, N3.
21. Кара Н. Български език в Молдова. В: Българи в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Том осми. Велико Търново, 2004.
22. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва, 1997.
23. Маслова В. А. Лингвокултурология. Москва, 2001.
24. Милков Л. Конструктивизмът като образователна идея. Сп. Педагогика, 2006, бр. 1.
25. Узнаем друг друга лучше. Межкультурное воспитание посредством литератур
26. этносов совместно проживающих в Республике Молдова (румын, украинцев, русских, гагаузов, болгар), Кишинэу: Cartier, 2005.
27. Рацеева Е. Писателят Мишо Хаджийски//Българи в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Том осми. Велико Търново, 2004, с. 119–131.
29. Рикьор Пол. Универсална цивилизация и национални култури. В: История и истина. София, 1993.